

**ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ | ΣΧΟΛΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ &
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ | ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ, ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης και Αγροδιατροφή:
Εντοπίζοντας τις προκλήσεις και προοπτικές για την Ελευσίνα 2021**

**Μεταπτυχιακός Φοιτητής: Αθανάσιος Λακριντής
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Σοφία Σκορδίλη, Καθηγήτρια**

**Σεπτέμβριος 2018
Αθήνα**

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

**ΣΧΟΛΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ &
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ, ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ &
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ**

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Σοφία Σκορδίλη

Καθηγήτρια, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Απόστολος Παπαδόπουλος

Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Γεώργιος Μαυρομμάτης

Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Ο Αθανάσιος Λακριντής

δηλώνω υπεύθυνα ότι:

- 1) Είμαι ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της πρωτότυπης αυτής εργασίας και από όσο γνωρίζω η εργασία μου δε συκοφαντεί πρόσωπα, ούτε προσβάλει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων.
- 2) Αποδέχομαι ότι η ΒΚΠ μπορεί, χωρίς να αλλάξει το περιεχόμενο της εργασίας μου, να τη διαθέσει σε ηλεκτρονική μορφή μέσα από τη ψηφιακή Βιβλιοθήκη της, να την αντιγράψει σε οποιοδήποτε μέσο ή/και σε οποιοδήποτε μορφότυπο καθώς και να κρατά περισσότερα από ένα αντίγραφα για λόγους συντήρησης και ασφάλειας.

Ευχαριστίες

Οφείλω να ευχαριστήσω καταρχήν την επιβλέπουσά μου, Σοφία Σκορδίλη, Καθηγήτρια, για την υποστήριξη, υπομονή, επιμονή και την άμεση ανταπόκρισή της σε όλα τα στάδια αυτής της εργασίας. Χωρίς την πολύτιμη και ουσιαστική βοήθεια της, είναι αλήθεια πως η εργασία αυτή δεν θα είχε πραγματοποιηθεί.

Αθανάσιος Λακριντής

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	i
Περίληψη.....	iii
Abstract.....	iv
Εισαγωγή	1
Κεφάλαιο 1: Αγροδιατροφή, αστικός χώρος και δημιουργικότητα	5
1.1. Αστικός χώρος και η μελέτη της αγροδιατροφής	7
1.2. Εναλλακτικά αγροτροφικά δίκτυα και αστικός χώρος	11
1.3. Δημιουργικότητα, πόλεις και ο τομέας της αγροδιατροφής.....	15
Κεφάλαιο 2 : Ο θεσμός Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης	21
2.1. Σύντομη επισκόπηση της εξέλιξης του θεσμού της ΠΠΕ	22
2.2. Ο θεσμός της ΠΠΕ ως «ευκαιρία» για τις πόλεις.....	24
Κεφάλαιο 3: Η εμπειρία από την Τούρκου 2011 και το Σαν Σεμπασιάν 2016	29
3. 1. Ανασκόπηση στο πρόσφατο παρελθόν: ΠΠΕ Τούρκου 2011	30
3. 2. Η πρόσφατη εμπειρία: ΠΠΕ Σαν Σεμπασιάν 2016.....	37
Συζήτηση: Προοπτικές για την ΠΠΕ Ελευσίνα 2021	41
Επίλογος	49
Βιβλιογραφικές Αναφορές	51
Παράρτημα.....	56

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί η συζήτηση για τις «δημιουργικές» πρωτοβουλίες στον τομέα της αγροδιατροφής και τη συμβολή τους στην τοπική ανάπτυξη. Όπως αποκαλύπτουν τα σχετικά παραδείγματα από τη διεθνή και ευρωπαϊκή εμπειρία, οι πρωτοβουλίες αυτές επαναπροσδιορίζουν τη σχέση των καταναλωτών με τα τρόφιμα, ενώ αναδεικνύεται και το θετικό τους πρόσημο στην τοπική ανάπτυξη με οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές προεκτάσεις. Τα παραπάνω αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αν συνυπολογίσει κανείς πως οι πόλεις, επενδύουν σε υλικούς και άυλους πόρους για την κινητοποίηση επενδύσεων, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και ενδεχομένως την προσέλκυση νέων κατοίκων δίνοντας έμφαση στην «δημιουργική οικονομία». Ωστόσο, η προστιθέμενη αξία των «δημιουργικών βιομηχανιών» δεν πρέπει να εξαντλείται στις αυστηρά πολιτιστικές δραστηριότητες αλλά και σε άλλους τομείς. Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί και ο τομέας της αγροδιατροφής.

Μελετώντας κανείς τα προγράμματα πόλεων που επιλέχθηκαν ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης (ΠΠΕ) διακρίνει πως, εκτός από τις δραστηριότητες πολιτιστικού χαρακτήρα, περιλαμβάνονται και αρκετές δράσεις που σχετίζονται με τα τρόφιμα. Στόχος είναι να προβληθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας περιοχής, να εμπλακεί η τοπική κοινότητα, να αναβαθμιστούν υπάρχουσες υποδομές και να προκύψουν συνέργιες φορέων σε τοπικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Η εν λόγω εξέλιξη σχετίζεται με το γεγονός πως ο θεσμός της ΠΠΕ, από ένα πολιτιστικό φεστιβάλ στο ξεκίνημα του, αναδείχθηκε σε ένα γεγονός με αναπτυξιακές προοπτικές για τις πόλεις και για την προβολή τους σε παγκόσμιο επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό, οι πρωτοβουλίες του αγροτροφικού τομέα θα μπορούσαν να συμβάλουν όχι μόνο στην αναζωογόνηση του θεσμού της ΠΠΕ αλλά και στην δημιουργία ευκαιριών με θετικό αποτύπωμα σε τοπικό επίπεδο.

Λέξεις-κλειδιά: αγροτροφικός τομέας, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, πόλεις, δημιουργικότητα, τοπική ανάπτυξη

Abstract

During the recent years, a debate has flourished in regard to creative initiatives in the agri-food sector and their contribution to local development. As the relevant examples of international and European experience reveal, these initiatives redefine the relationship between consumers and food, and their positive sign of local development with economic, social and environmental impacts is also emerging. This is particularly interesting if someone takes into consideration that cities invest in material and intangible resources to mobilize investment, create new jobs, and potentially attract new residents by emphasizing the "creative economy". However, the added value of 'creative industries' should not be exhausted in strict cultural activities but also in other areas. One such example is the agri-food sector.

When studying the bid-books of the cities selected as the European Capital of Culture (ECOC), it is clear that, apart from cultural activities, several food-related actions and projects are also included. The aim is to highlight the specific characteristics of an area, to involve the local community, to upgrade existing infrastructures and to create synergies between actors at local and European level. This development is related to the fact that the ECOC institution, from a cultural festival since its inception, it emerged to an event with developmental prospects for the cities and for their visibility at a global level. In this context, agri-food initiatives could contribute not only to revitalizing the institution of the ECOC but also to creating opportunities with a positive impact on the local level.

Keywords: agri-food sector, European Capital of Culture, cities, creativity, local development

Εισαγωγή

Η πρόσφατη συζήτηση αναφορικά με τον τομέα της αγροδιατροφής και τον αστικό χώρο έχει φωτίσει μια σειρά από ζητήματα, τα οποία αποκαλύπτουν την σημασία δράσεων σχετικών με τα τρόφιμα και την σύνδεση τους με τις πόλεις. Οι πρωτοβουλίες που λαμβάνουν χώρα τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Βόρεια Αμερική είναι ποικίλες και συμπεριλαμβάνουν διαφορετικούς δρώντες. Ωστόσο, κοινή αφετηρία αποτελεί η αυξανόμενη ανάγκη των «πόλεων» και των κατοίκων της για πρόσβαση σε τοπικά, υγιεινά και ποιοτικά τρόφιμα.

Τα παραδείγματα της ευρωπαϊκής και διεθνούς εμπειρίας συμπεριλαμβάνουν μεταξύ άλλων σχέδια σίτισης των πόλεων (π.χ. Λονδίνο), δράσεις για την καταπολέμηση της παχυσαρκίας (π.χ. Νέα Υόρκη), και συμπράξεις δημοσίων και ιδιωτικών φορέων (π.χ. προγράμματα σχολικών γευμάτων στην Σκωτία και την Ιταλία). Ενώ δεν απουσιάζει η μελέτη των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι μικρές επιχειρήσεις και εγχειρήματα της κοινωνικής οικονομίας στον τομέα της αγροδιατροφής τόσο αναφορικά με την ευζωία των κατοίκων, μέσω της δυνατότητας για πρόσβαση σε ποιοτικά τοπικά τρόφιμα, όσο και αναφορικά με την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού ευάλωτων πληθυσμιακά ομάδων, μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας και των αντίστοιχων εισοδημάτων. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις κοινό τόπο αποτελεί το στοιχείο της αειφόρου, καθώς κοινωνικά, περιβαλλοντολογικά και κοινωνικά κριτήρια λαμβάνονται υπόψη (Morgan & Sonnino, 2010, Donald, 2009).

Τα παραπάνω αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αν συνυπολογίσει κανείς πως την ίδια στιγμή οι πόλεις, επενδύοντας σε υλικούς και άυλους πολιτιστικούς πόρους, επιδιώκουν την επανατοποθέτηση τους στον παγκόσμιο χάρτη με στόχο την κινητοποίηση επενδύσεων, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και ενδεχομένως την προσέλκυση νέων κατοίκων δίνοντας έμφαση στην δημιουργική οικονομία. Ωστόσο, έχει γίνει κατανοητό πως η προστιθέμενη

αξία των δημιουργικών και πολιτιστικών βιομηχανιών στην οικονομία δεν πρέπει να υπερεκτιμάται, ενώ και η αναζήτηση της δημιουργικότητας δεν πρέπει να εξαντλείτε στις αυστηρά πολιτιστικές δραστηριότητες.

Η παραπάνω εξέλιξη θα μπορούσε να συνδεθεί με τη συζήτηση για την δημιουργικότητα σε «παραδοσιακούς» τομείς και κλάδους επαγγελματών, όπως συμβαίνει στον τομέα της αγροδιατροφής. Όπως αποκαλύπτουν και τα σχετικά παραδείγματα από τη διεθνή και ευρωπαϊκή εμπειρία, «δημιουργικές» πρωτοβουλίες στον τομέα της αγροδιατροφής επαναπροσδιορίζουν τη σχέση των καταναλωτών με τα τρόφιμα, ενώ αναδεικνύεται και το θετικό αποτύπωμα τους στην τοπική ανάπτυξη με οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές προεκτάσεις. Ένα γόνιμο πλαίσιο μελέτης θα μπορούσε να αποτελέσει και ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης (ΠΠΕ).

Στον ευρωπαϊκό χώρο ο θεσμός της ΠΠΕ από ένα πολιτιστικό φεστιβάλ αναδείχτηκε σε ευκαιρία δημιουργίας προοπτικών ανάπτυξης των πόλεων και προβολής τους σε παγκόσμιο επίπεδο. Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως τα τελευταία χρόνια εμφανίζονται στο πρόγραμμα των ΠΠΕ μια σειρά από δράσεις, συνήθως πολιτιστικού χαρακτήρα, σχετικές με τα τρόφιμα. Στόχος είναι να προβληθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας περιοχής, να εμπλακεί η τοπική κοινότητα και να προκύψουν συνέργιες φορέων σε τοπικό ή ακόμα σε και ευρωπαϊκό επίπεδο. Τις πολιτιστικές στρατηγικές των επιλεγμένων ΠΠΕ συχνά συνοδεύουν σχέδια ανάπτυξης, αστικές παρεμβάσεις και δημιουργία υποδομών, προϋποθέσεις απαραίτητες για ένα μελλοντικό «δημιουργικό» υπόδειγμα ανάπτυξης.

Λαμβάνοντας υπόψη τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, γίνεται κατανοητό το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η ενσωμάτωση δράσεων και προγραμμάτων σχετικών με τον τομέα της αγροδιατροφής στο πρόγραμμα των πόλεων που θα φιλοξενήσουν το θεσμό της ΠΠΕ. Μια τέτοια προοπτική στο πλαίσιο της ΠΠΕ θα μπορούσε να συμβάλει όχι μόνο στην αναζωογόνηση του θεσμού αλλά και στην δημιουργία αναπτυξιακών προοπτικών για την πόλη που τον φιλοξενεί. Ακλουθώντας την προβληματική αυτή προέκυψε και το έναυσμα για την εν λόγω εργασία. Εφαλτήριο θα αποτελέσει η προσπάθεια να εξεταστούν

οι διασυνδέσεις που υπάρχουν μεταξύ του τομέα της αγροδιατροφής με τα «δημιουργικά εγχειρήματα», καθώς και τις ευκαιρίες ή και δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει η υλοποίηση του θεσμού της ΠΠΕ ως προς αυτή την κατεύθυνση.

Στόχος της παρούσας εργασίας, επομένως, είναι να εξετάσει κανείς πως ο θεσμός της ΠΠΕ μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία για σχηματισμό ενός «δημιουργικού αγροτροφικού οικοσυστήματος» στις πόλεις που φιλοξενείται. Ενώ προκύπτει και το εξής ερευνητικό ερώτημα:

Με ποιους τρόπους ενσωματώνονται «δημιουργικές» πρωτοβουλίες του τομέα της αγροδιατροφής στα προγράμματα των πόλεων που έχουν επιλεγεί ως ΠΠΕ;

Ενώ ανακύπτει και το εξής υπο-ερώτημα:

- Θα μπορούσαν δράσεις που έχουν υλοποιηθεί να λειτουργήσουν ως καλές πρακτικές για μελλοντικές πόλεις που θα φιλοξενήσουν τον θεσμό της ΠΠΕ;

Η μελέτη των παραδειγμάτων θα επικεντρωθεί σε πόλεις στις οποίες απονεμήθηκε ο τίτλος στο πλαίσιο της τρίτης φάσης (2005-2019) εξέλιξης του θεσμού της ΠΠΕ, μιας και σε αυτή τις φάσεις εντάσσονται εκτός από την καλλιτεχνική πλευρά και δράσεις με κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές πτυχές. Στις πτυχές αυτές, όπως αποκαλύπτουν και τα προγράμματα υποψηφιοτήτων των πόλεων εντάσσονται δράσεις που αφορούν το περιβάλλον, την ποιότητα ζωής στην πόλη, τα τρόφιμα, την γαστρονομία κ.α.

Η δομή της εργασίας θα οργανωθεί σε τέσσερα μέρη, τα οποία θα έχουν και την μορφή κεφαλαίων. Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο έμφαση θα δοθεί στην συζήτηση που αφορά τη σχέση του τομέα της αγροδιατροφής με τον αστικό χώρο καθώς και τη δημιουργικότητα στις πόλεις. Στόχος είναι να σκιαγραφήσει την συζήτηση που έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια και να τονίσει τα σημεία εκείνα, τα οποία αφορούν την δημιουργικότητα στις πόλεις με έμφαση σε πρωτοβουλίες του αγρο-τροφικού τομέα.

Στην συνέχεια το δεύτερο κεφάλαιο θα περιλαμβάνει μία σύντομη ανασκόπηση του θεσμού της ΠΠΕ, ώστε να γίνουν κατανοητές η τρέχουσες εξελίξεις αναφορικά με την υλοποίηση του θεσμού. Ειδικότερο βάρος θα δοθεί και στο πως ο θεσμός μπορεί να αποτελέσει μια ευκαιρία για την αστική αναζωογόνηση και δημιουργία ευκαιριών ανάπτυξης.

Το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας θα αφορά την μελέτη περιπτώσεων. Δύο επιλεγμένες πόλεις που έχουν επιλεγεί ως ΠΠΕ, μία από το παρελθόν (ΠΠΕ Τούρκου 2011), μία που ολοκλήρωσε πρόσφατα το πρόγραμμα της (ΠΠΕ Σαν Σεμπαστιάν 2016) θα εξεταστούν σε σχέση με το σχέδιο που κλήθηκαν να υλοποιήσουν.

Στο τέταρτο μέρος, στο πλαίσιο της συζήτησης, θα γίνει αναφορά στην περίπτωση μιας πόλης που μελλοντικά θα φιλοξενήσει το θεσμό (ΠΠΕ Ελευσίνα 2021). Έμφαση θα δοθεί στις δράσεις που στην περίπτωση της Ελευσίνας προγραμματίζονται να υλοποιηθούν. Αλλά και τις προοπτικές που μπορεί να υπάρξουν.

Η επιλογή των συγκεκριμένων πόλεων θα μας επιτρέψει να εντοπίσουμε πιθανές ομοιότητες και διαφορές στα προγράμματα τους καθώς και τις αλλαγές ή εξελίξεις που μπορεί να έχουν λάβει χώρα στην πάροδο του χρόνου. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η εξέταση των «δημιουργικών» πρωτοβουλιών στο πλαίσιο του θεσμού της ΠΠΕ θα δώσει ενδιαφέροντα στοιχεία όχι μόνο για το ποιες σχετικές δράσεις μπορούν να υλοποιηθούν, αλλά και πως μπορούν να συμβάλουν στην μελλοντική ανάπτυξη των πόλεων δημιουργώντας ένα θετικό αποτύπωμα και βάζοντας τις βάσεις για ένα αναπτυξιακό σχέδιο στον αστικό χώρο που συνυπολογίζει τις περιβαλλοντολογικές, κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις.

Τέλος, τα παραδείγματα των δημιουργικών πρωτοβουλιών τον τομέα της αγροδιατροφής στο πλαίσιο των επιλεγμένων ΠΠΕ που θα καταγραφούν θα μπορέσουν να συμβάλλουν στο να κατανοήσουμε μερικώς τα ζητήματα εκείνα τα οποία προσπαθούν οι πόλεις να προωθήσουν και να αναδείξουν. Ενώ θα εξεταστεί και η δυνατότητα στο κατά πόσο θα ήταν δυνατό οι δράσεις που

έχουν υλοποιηθεί επιτυχώς από τις παρελθούσες ΠΠΕ, να μπορέσουν να υιοθετηθούν από τις πόλεις που μελλοντικά θα φιλοξενήσουν το θεσμό.

Κεφάλαιο 1: Αγροδιατροφή, αστικός χώρος και δημιουργικότητα

1.1. Αστικός χώρος και η μελέτη της αγροδιατροφής

Το βασικό σημείο που διαμορφώνει κοινωνική συμβίωση είναι ο οικισμός, δηλαδή η οργάνωση του χώρου σε σχέση με τον φυσικό χώρο (Γιανναράς, 2001: 17). Η χωρική διάσταση, επομένως, αποτελεί καταλυτικό παράγοντα όχι μόνο για τη δημιουργία αλλά και για την εξέλιξη κοινωνιών, οι οποίες δημιούργησαν και διαφορετικά πολιτισμικά αποτυπώματα (Braudel, 2007: 63). Η μελέτη για τις πόλεις θα πρέπει να πραγματοποιείται λαμβάνοντας υπόψη μια σειρά προεκτάσεις.

Η αυξανόμενη σημασία του αστικού χώρου υπογραμμίζεται από την αντίληψη πως ταχέως μειώνεται η σημασία της υπόστασης του κράτους καθώς εμφανίζονται δρώντες σε συγκεκριμένους τόπους. Η κρίση του φορντισμού καθώς και οι διεργασίες «παγκοσμιοτικοποίησης» (glocalisation) των οικονομικών δραστηριοτήτων ήταν οι νέες παράμετροι, οι οποίες επηρέασαν και τον αστικό χώρο. Η επαναχωροθέτηση των θεσμών σε νέες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες οδήγησαν σε μία επανακλιμάκωση της αστικής διακυβέρνησης. Ως αποτέλεσμα οι νέες αστικές πολιτικές και οι στρατηγικές στόχευαν σε μία «δομημένη συνοχή» με την ανάπτυξη να σχεδιάζεται εντός των πόλεων (Knapp and Schmitt, 2003: 4).

Η έμφαση που είχε δοθεί αναφορικά με την μελέτη του αστικού χώρου ακολουθεί το ιστορικό των θεωριών και πρακτικών του χωρικού σχεδιασμού στη Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Η αστική ανανέωση στη δεκαετία του 1950 επικεντρώνεται κυρίως σε φυσικές παρεμβάσεις στα κατεστραμμένα από τον πόλεμο κέντρα των πόλεων. Τις δεκαετίες 1960 και 1970 επιδιώκουν την επίλυση κοινωνικο-οικονομικών θεμάτων. Από το 1980 ακολουθείται μία πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση στα ζητήματα στα πολύπλευρα και αλληλένδετα ζητήματα που αφορούν τον αστικό χώρο. Ζητήματα που αφορούν την κοινωνία, το περιβάλλον, την οικονομία είναι μέρος της συζήτησης (Βαΐου και Χατζημιχάλης, 2012: 101-5; Lichfield, 1984:112-113; Smith, 2002: 442-443). Παράλληλα και στο κομμάτι του σχεδιασμού και της υλοποίησης των πολιτικών περνάμε σταδιακά από τις κρατικά σχεδιαζόμενες και χρηματοδοτούμενες

παρεμβάσεις σε ποίο ευέλικτα σχήματα συνεργειών που εμπλέκουν φορείς του τομέα της ιδιωτικής οικονομίας όσο και σε συμμετοχικά μοντέλα που εμπεριέχουν και τμήματα της ίδιας της κοινωνίας (Βασενχόφεν και Κουρλιούρος, 2007: 366-406).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί πως τα ζητήματα σχετικά με την αγροδιατροφή αποτελούσαν μέχρι πρόσφατα στοιχείο που συχνά παραβλεπόταν στην ακαδημαϊκή συζήτηση για τον αστικό χώρο. Ωστόσο, οι σχετικοί με αυτά τα θέματα προβληματισμοί έχει πλέον γίνει αντιληπτό πως θα πρέπει να συνδέονται με τις συζητήσεις που αφορούν το μέλλον των πόλεων. «Στην πραγματικότητα, το ζητήματα σε σχέση με τα τρόφιμα είναι ένα αρκετά “αστικό ζήτημα”, το οποίο έχει επίδραση στην τοπική οικονομία, το περιβάλλον και την δημόσια υγεία» (Pothukuchi & Kaufman, 1999: 217).

Δεν είναι παρά μέχρι λίγα χρόνια πριν που η αγροδιατροφή εντοπίζεται ως ένα από τα θέματα που απασχολεί όσου μελετούν τον αστικό χώρο και το σχεδιασμό του. Με πρωτοβουλία του American Planning Association δημοσιεύεται το 2007 σχετική αναφορά που αναδεικνύει τον σημαίνοντα ρόλο της αγροαδιατροφής στον σχεδιασμό και την μελέτη των πόλεων. Μια σειρά από ζητήματα περιβαλλοντολογικά, κοινωνικά, σε σχέση με την οικονομία και την δημόσια υγεία υπογραμμίζονται και επαναπροσδιορίζουν την σχετική συζήτηση (APA, 2007). Ο αστικός χώρος αποτελεί πλέον πεδίο μελέτης και έρευνας.

Παράλληλα, μια σειρά «νέων παραδοχών» έχει προκαλέσει ανησυχία καθώς επηρεάζουν τον τρόπο που η τροφή παράγεται, μεταφέρεται και καταναλώνεται ανεξάρτητα εάν αναφερόμαστε στον αναπτυσσόμενο ή ανεπτυγμένο κόσμο, στις πόλεις ή την ύπαιθρο. Η κλιματική αλλαγή, χρήση των υδάτινων πόρων, η βιοποικιλότητα και υποστήριξη των οικοσυστημάτων, η ενέργεια και τα μη ανανεώσιμα ορυκτά καύσιμα, η αύξηση του πληθυσμού, τα τροφικά απόβλητα, οι χρήσεις γης, το έδαφος, η γεωργική εργασία, οι διατροφικές αλλαγές και η δημόσια υγεία, αποτελούν τις «νέες» αυτές «παραδοχές» μπορούν να αποτελούν παράγοντες αποσταθεροποίησης και σημαντικές προκλήσεις (Lang, 2010: 94).

Όπως εύστοχα αναφέρουν οι Sonnino και Morgan, οι πόλεις βρίσκονται στο μέτωπο των εξελίξεων σε σχέση με τα ζητήματα της διατροφής, ενώ βρίσκονται αντιμέτωπες και με την νέα διατροφική εξίσωση (ΝΔΕ), η οποία σε αδρές γραμμές αφορά κοινωνικά, οικονομικά και οικολογικά ζητήματα και ο τρόπος που αυτά διαπλέκονται με το αγροτροφικό σύστημα στις πόλεις. Η πρόσβαση χωρική σε ποιοτικά τρόφιμα (υγιεινά, φρέσκα κ.α.) καθώς και σε προσιτές τιμές αποτελεί σημαντικό ζήτημα για τις πόλεις και τις μητροπολιτικές περιοχές, καθώς δεν είναι λίγες οι φορές που οι σχετικές διεκδικήσεις έχουν ακόμα και πολιτικό πρόσημο (Sonnino & Morgan, 2010: 217).

Οι πόλεις ως το πεδίο μελέτης ζητημάτων που αφορούν τα τρόφιμα αποτελούν ενδιαφέρον πλαίσιο και για έναν ακόμα λόγο. Στις περισσότερες περιπτώσεις χαρακτηρίζονται από αντιθέσεις και αμφισημίες σε όλους τους τομείς και τις χωρικές κλίμακες. Όπως και ο Storper αναφέρει, η οικονομική δραστηριότητα στον τομέα της αγροδιατροφής «μπορεί να γίνει αντιληπτή ως ένα περίπλοκο οργανωτικό puzzle, το οποίο αποτελείται από πολλαπλούς και μερικώς αλληλεπικαλυπτόμενους κόσμους, στο οποίους η αντανάκλαστική συλλογική δραστηριότητα ξεδιπλώνεται» (Storper, 1997: 255, όπως αναφέρεται στους Renting και Han Wiskerke, 2010: 1903).

Το ίδιο συμβαίνει και με την οικονομική δραστηριότητα στον αγροτροφικό τομέα, η οποία περιλαμβάνει τους παραγωγούς τροφίμων, της μεταποιητικές επιχειρήσεις, τους διακινητές, τα εστιατόρια, τους chef (μάγειρες), τους καταναλωτές, επιχειρήσεις, κρατικούς θεσμούς καθώς και μη κυβερνητικές οργανώσεις. Από την μία πλευρά, στις πόλεις υπάρχει υψηλή ζήτηση για «προστιθέμενης αξίας» προϊόντα του συμβατικού αγρο-τροφικού συστήματος. Ενώ από την άλλη πλευρά, η πόλη αποτελεί τον χώρο, τόπο και την κλίμακα όπου υπάρχει μέγιστη ζήτηση για «εναλλακτικά» αγρο-τροφικά προϊόντα (Donald & Palmer, 2006: 1904).

Εξάλλου και η ανάπτυξη των ΕΑΤΔ συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τον αστικό χώρο καθώς η αστικοποίηση συμβάλλει στην δημιουργία του ανάλογου αγοραστικού κοινού αλλά και του σχετικού επιχειρηματικού πλαισίου,

στηρίζοντας έτσι οικονομικά τα σχετικά εγχειρήματα, ενώ και σε πολιτικό/θεσμικό επίπεδο οι φορείς που υποστηρίζουν τέτοια εγχειρήματα (κρατικοί φορείς, μη κυβερνητικές, οργανώσεις κτλ) δραστηριοποιούνται κυρίως στις πόλεις (Jarosz, 2008).

1.2. Εναλλακτικά αγροτροφικά δίκτυα και αστικός χώρος

Τα τελευταία χρόνια, σημαντικές αλλαγές έχουν λάβει χώρα και μια πλούσια συζήτηση σε σχέση με την τοπική ανάπτυξη και τον ρόλο των αγρο-τροφικών συστημάτων. Μεγάλο μέρος αφορά τις αλλαγές που σημειώθηκαν και συνδέονται τόσο σε σχέση, με τα μοντέλα και τα υποδείγματα, τα οποία θεωρήθηκαν κατάλληλα για να οδηγήσουν σε μία μετάβαση προς την κοινωνική οικονομική και περιβαλλοντολογική αειφορία. Σε αδρές γραμμές, σύμφωνα με τον Wiskerke (2010: 1) δύο διακριτά αγρο-τροφικά παραδείγματα και «γεωγραφίες του τροφίμου» μπορούν να ξεχωρίσουν. Το ένα αποτελεί το αγρο-βιομηχανικό υπόδειγμα (συμβατικό αγροτροφικό σύστημα), ενώ το δεύτερο θα εδαφικά/χωρικά προσδιορισμένο υπόδειγμα (εναλλακτικά αγρο-τροφικά δίκτυα) σύμφωνα με τους Renting και Wiskerke, (2010: 1902).

Μεγάλο μέρος του προβληματισμού αφορούσε την σύνδεση του αγρο-τροφικού τομέα με την τοπική και χωρική ανάπτυξη της υπαίθρου αλλά και τις προκλήσεις που έγιναν αντιληπτές από τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης. Βασικό επιχείρημα ως προς τις προκλήσεις ήταν ενίσχυση της ικανότητας των αγροτροφικών συστημάτων να αξιοποιήσουν συγκεκριμένους εδαφικούς/χωρικούς πόρους και κοινωνικές σχέσεις εγγύτητας. Η εδαφική ενθύκευση αποτελεί τον κοινό παρονομαστή για τις αναδυόμενες πρακτικές της εναλλακτικής γεωγραφίας τοπικών τροφίμων. Τα τρόφιμα όλο και περισσότερο χαρακτηρίζονται από διακριτικά χωρικά χαρακτηριστικά του κάθε τόπου και συνδέονται με άλλες δραστηριότητες και τομείς όπως η διατήρηση της φύσης και του τοπίου, ο τουρισμός, η ευζωία και η εκπαίδευση (Watts et al., 2005, Renting et al., 2008).

Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτά τους χαρακτηριστικά ωστόσο αντανakλούν και τους διαφοροποιημένους ορισμούς της ποιότητας των τροφίμων – σύμφωνα τις διαφορές στα συστήματα, τα δίκτυα, τις πολιτιστικές παραδόσεις, τις προτιμήσεις των καταναλωτών κλπ. - σε αντίθεση με τα τυποποιημένα και «αχωρικά» χαρακτηριστικά ποιότητας του συμβατικού αγρο-τροφικού

συστήματος (Renting et al., 2003: 394, Sonnino & Marsden, 2006: 186, όπως αναφέρεται στους Renting & Wiskerke, 2010: 1902).

Όροι όπως «εναλλακτικά», «εξειδικευμένα», «ποιοτικά» και «τοπικά» τρόφιμα συναντώνται στην συζήτηση που αφορά τα συμβατικά και εναλλακτικά αγρο-τροφικά δίκτυα. Συνήθως οι προσδιορισμοί αυτοί χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν μια ευρεία γκάμα δικτύων προμήθειας τροφίμων τα οποία μπορεί να είναι οργανικά, fair-trade, παραδοσιακά ή/και χειροποίητα και από συγκριμένες εθνικές κουζίνες. Ωστόσο η προσέλευση των τροφίμων μπορεί να είναι διαφορετική και οι προμηθευτές μπορεί να διαφέρουν. Το σημείο όμως που αποτελεί σημείο αναφοράς των παραπάνω αποτελεί η αναζήτηση της ποιότητας. Η ποιότητα βέβαια ως έννοια είναι επιφορτισμένη και λαμβάνει διαφορετικές σηματοδοτήσεις για τον καταναλωτή. Κοινός τόπος ωστόσο είναι η διαφοροποίηση των τροφίμων αυτών από εκείνα του συμβατικού αγρο-τροφικού συστήματος, τα οποία πωλούνται στις ΑΛΕΤ.

Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, αναπτύσσεται και η συζήτηση για τα Εναλλακτικά Αγρο-τροφικά Δίκτυα (ΕΑΤΔ). Κάτω από την ομπρέλα των ΕΑΤΔ έχει ενταχθεί ένα ετερόκλητο πλήθος δραστηριοτήτων: κοινωνικά παντοπωλεία, αστικοί λαχανόκηποι, πρωτοβουλίες «χωρίς μεσάζοντες», κοινωνικά υποστηριζόμενη αγροτική παραγωγή, κ.α. Συχνά αποτελούν δίκτυ ασφαλείας για τις χαμηλότερες εισοδηματικές ομάδες. Επιπλέον ενισχύουν την κινητοποίηση και συνεργασία των πολιτών και σηματοδοτούν αλλαγές σε στάσεις/νοοτροπίες που μακροπρόθεσμα μπορεί να αποδειχτούν εξαιρετικά σημαντικές. Ωστόσο, διατυπώνονται πολλές επιφυλάξεις αναφορικά με το βαθμό που αποτελούν πραγματικά μια εναλλακτική επιλογή και κατά πόσον έχουν πάντα σωστή στόχευση.

Σύμφωνα με τους Ven et al., η οποίοι μελέτησαν την περίπτωση των εναλλακτικών αγρο-τροφικών συστημάτων, κατέληξαν πως τα βασικά χαρακτηριστικά τους σκιαγραφούνται ως εξής:

1. Αποτελούν μία προσπάθεια να σύνδεσης των καταναλωτών, των παραγωγών και των τροφίμων σε ένα νέο οικονομικό σύστημα το οποίο επαναενσωματώνει την παραγωγή τροφίμων με την κατανάλωση.

2. Τα κανάλια προμήθειας και διάθεσης των αγρο-τροφικών προϊόντων είναι αποκομμένα από το βιομηχανοποιημένο δίκτυο διαμονής, την διανομή με βάση της ζήτηση και την εταιρικά ελεγχόμενες αλυσίδες.

3. Οι αρχές παραγωγής και λειτουργίας τους βασίζονται στην κοινωνική ενθάρρυνση. Τα εναλλακτικά αγρο-τροφικά δίκτυα ιδρύονται και λειτουργούν στην αρχή της εμπιστοσύνης, λαμβάνοντας υπόψη την κοινότητα ενώ συχνά είναι στενά συνδεδεμένες με μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή.

4. Η έννοια της ποιότητας αποτελεί κεντρικό ζήτημα. Η προώθηση της λαμβάνει χώρα είτε συμβατικά είτε εναλλακτικά, διατηρώντας τις παραδόσεις και την πολιτιστική κληρονομία. (Ven et al, 2006: 253)

Τα εναλλακτικά αγρο-τροφικά δίκτυα μεταξύ άλλων πρωτοβουλιών περιλαμβάνουν τις αγορές αγροτών (farmer's markets), τις αγορές εξειδικευμένων προϊόντων (specialists markets) τα πακέτα παράδοσης λαχανικών (bag/box schemes), τις επισκέψιμες φάρμες που επιτρέπουν την αγορά προϊόντων και μπορούν να προσφέρουν περιηγήσεις και εκπαιδευτικά ή ενημερωτικά προγράμματα για τους επισκέπτες (open access demonstration farms), την παράδοση τροφίμων από την φάρμα στο σπίτι (direct farm gate retail), τους συνεταιρισμούς καταναλωτών και αγροτών (consumer producer partnerships), την κοινοτικά υποστηριζόμενη γεωργία (community supported agriculture), τα διαδικτυακά καταστήματα τροφίμων, κ.α. (Ven et al., 2006: 255, Volpentesta and Ammirato, 2013: 57)

Δεδομένου πως η γκάμα των δραστηριοτήτων που εντάσσονται κάτω από την ομπρέλα του όρου εναλλακτικά αγρο-τροφικά δίκτυα είναι μεγάλη και αρκετά διαφοροποιημένη, προτείνονται από τους Ven et al ένας νέος διαχωρισμός ο οποίος θα βασίζεται σε τέσσερα κριτήρια τα οποία αφορούν α) το ρόλο των καταναλωτών ως παραγωγών, όπως συμβαίνει με τις οι κοινοτικές ομάδες παραγωγής τροφίμων, β) τις συμπράξεις καταναλωτών και παραγωγών, όπως στο παράδειγμα της κοινοτικά υποστηριζόμενης γεωργίας, γ) τις

πρωτοβουλίες άμεσων πωλήσεων χωρίς μεσάζοντες, με περιπτώσεις όπως οι αγορές αγροτών και τα πακέτα παραδόσεις τροφίμων και δ) τέλος την περίπτωση των εξειδικευμένων εμπορών (π.χ. διαδικτυακά καταστήματα λιανικού εμπορίου) (Ven et al., 2006: 256-257).

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί πως η χρήση του όρου «εναλλακτικός» ίσως να μην είναι δόκιμη δεδομένου πως πολλές από αυτές τις πρωτοβουλίες δεν χρησιμοποιούν εναλλακτικές μορφές παραγωγής τροφίμων (π.χ. οργανική παραγωγή) και δεν είναι περιορισμένες σε μία γεωγραφική περιοχή καθώς μέσω των νέων τεχνολογιών είναι δυνατόν να αναπτύσσονται σχέσεις με καταναλωτές χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η χωρική και χρονική διάσταση (Ven et al., 2006: 257).

Τέλος, στην ίδια λογική οι Renting et al. υποστηρίζουν πως ένας τέτοιος διαχωρισμός, ειδικά στον αστικό χώρο, ίσως αποτελεί παρανόηση καθώς τέτοιου τύπου πρωτοβουλίες έχουν αναπτυχθεί εκτός του συμβατικού συστήματος σε μεγάλο βαθμό με αυξητικούς ρυθμούς συμπληρώνοντας μία μεγάλη πλέον γκάμα νέου τύπου δικτύων παραγωγής και κατανάλωσης τροφίμων υπάρχοντας και σε τόπους που δεν υπήρχε συμβατική αγροτροφική παραγωγή (Renting et al., 2003: 41).

1.3. Δημιουργικότητα, πόλεις και ο τομέας της αγροδιατροφής

Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, βιώνουμε την εποχή της δημιουργικότητας και της καινοτομίας, όπου οι νέες οικονομικές πραγματικότητες και οι νέοι τρόποι παραγωγής επιβάλουν νέα δεδομένα. Οι αστικές περιοχές, στα πλαίσια του παγκόσμιου ανταγωνισμού, επιδιώκουν την προσέλκυση και συγκράτηση νέων ανθρώπων με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, ικανότητες και ταλέντο, οι οποίοι οδηγούν τις εξελίξεις και αποτελούν την λεγόμενη «δημιουργική τάξη». Πριν από μερικές δεκαετίες απόψεις σαν και αυτές, που υποστηρίζουν ότι η συγκέντρωση ανθρώπινου κεφαλαίου αποτελεί σημαντικότερο παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης από τη συγκέντρωση επιχειρήσεων και ότι οι πόλεις χρειάζονται ένα ανθρώπινο κλίμα πολύ περισσότερο από ένα επιχειρησιακό κλίμα, θα προκαλούσαν έντονη αμφισβήτηση. Ωστόσο, οι έντονοι οικονομικοί και κοινωνικοί μετασχηματισμοί που ακολούθησαν το τέλος του φορντικού μοντέλου παραγωγής, οδήγησαν πολλές αστικές οικονομίες σε κρίση. Η λύση για κάποιες βρέθηκε στην ανάπτυξη νέων μορφών οικονομίας βασισμένων στη γνώση, την τεχνολογία, την καινοτομία και το ταλέντο (Gabe et al., 2013).

Τα αστικά κέντρα κατείχαν πάντα σημαντική θέση στις θεωρίες και τις πολιτικές χωρικής ανάπτυξης. Ως αποτέλεσμα, στο σύγχρονο περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από τη «νέα περιφερειακότητα», οι πόλεις αντιμετωπίζονται όχι μόνο ως πεδίο άσκησης των πολιτικών αλλά και ως μέσα που θα κινητοποιήσουν την αναπτυξιακή διαδικασία. Οι νέες πολιτικές για τον αστικό χώρο «βασίζονται στον επαναπροσδιορισμό των πόλεων και των μητροπολιτικών περιοχών στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης του καπιταλισμού και εξειδικεύονται ανάλογα με τη θεώρηση των παραγόντων της χωρικής ανταγωνιστικότητας» (Θωΐδου και Φουτάκης, 2006).

Η «δημιουργικότητα» συνδέεται με τις νέες τάσεις που χαρακτηρίζουν την οικονομική γεωγραφία και τη χωροθέτηση δραστηριοτήτων. Στη θεωρία του Florida (2002), η οικονομία διαχωρίζεται σε τρεις βασικούς τομείς, τον τομέα

της βιομηχανίας, των υπηρεσιών και το «δημιουργικό» τομέα. Προσδιοριστικός παράγοντας χωροθέτησης των δυο τελευταίων οικονομικών τομέων είναι η παρουσία της «δημιουργικής τάξης», μιας τάξης, η οποία αποτελείται από άτομα που βασικό χαρακτηριστικό της εργασίας τους είναι η δημιουργία νέων μορφών προϊόντων, στρατηγικών, ιδεών και θεωριών. Τα άτομα αυτά έχουν υψηλό επίπεδο γνώσεων και ικανοτήτων και καλούνται να λύσουν προβλήματα ενσωματώνοντας καινοτόμες λύσεις και ιδέες. Η τάξη αυτή μετακινείται προς τόπους με υψηλές συγκεντρώσεις ανάπτυξης καινοτομιών και παραγωγής «δημιουργικών προϊόντων», σε μέρη όπου ανατρέφεται και ευδοκimei η δημιουργικότητά τους (Florida, 2002).

Ως διαδικασία, η «δημιουργικότητα» έχει έντονη χωρική διάσταση. Η επίτευξή της προϋποθέτει τη συγκέντρωση στο χώρο και την αλληλεπίδραση ενός ποικίλου μείγματος ανθρώπων που έχουν διαφορετικά υπόβαθρα, φιλοδοξίες, δυναμική και καλλιέργεια. Ως αποτέλεσμα, η σύνδεση χώρου, ιδιαίτερα σε αστικές περιοχές, με δημιουργικότητας έχει ως προϋπόθεση ή ως αποτέλεσμα κοινωνίες με έντονο το χαρακτηριστικό της πολυπολιτισμικότητας (Jacobs, 1985 στο Tremblay and Pilatti, 2013; Landry, 2000). Από κοινού με την ανθρώπινη ευφυΐα, τις επιθυμίες, τις δραστηριότητες, και τη φαντασία, η δημιουργικότητα αντικαθιστά τη σημασία της χωροθέτησης, τους φυσικούς πόρους και την πρόσβαση σε αγορές, που μέχρι πριν λίγες δεκαετίες ήταν οι κυρίαρχοι οικονομικοί αστικοί και περιφερειακοί παράγοντες. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, το περιβάλλον εντός του οποίου εμφανίζεται και αναπτύσσεται η «δημιουργικότητα» (creative milieu) είναι ένας τόπος, μια πόλη στο σύνολό της ή ένα μέρος της πόλης, μια περιοχή, μια περιφέρεια, ο οποίος εμπεριέχει όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις και την υποδομή για να αναπτυχθούν νέες ιδέες και καινοτομίες. Ένα τέτοιο περιβάλλον είναι ο φυσικός τόπος όπου μια κρίσιμη μάζα επιχειρηματιών, επιστημόνων, καλλιτεχνών, κοινωνικών ακτιβιστών, τοπικών αρχών, φοιτητών κ.ά., μπορούν να δημιουργήσουν ένα ανοικτό, κοσμοπολίτικο πλαίσιο και μέσω συνεργασιών και δικτύωσης να δημιουργηθούν νέες ιδέες, νέα προϊόντα και υπηρεσίες. Η «δημιουργικότητα» των ανθρώπων που ζουν και

δραστηριοποιούνται στους παραπάνω χώρους θα καθορίσει τη μελλοντική τους επιτυχία (Landry, 2000).

Στο πλαίσιο της παραπάνω συζήτησης η «δημιουργική οικονομία» είναι μια εξελισσόμενη έννοια που κερδίζει έδαφος στη σύγχρονη σκέψης της οικονομικής ανάπτυξης. Συνεπάγεται μια μετατόπιση από τα συμβατικά μοντέλα προς μια διεπιστημονική προσέγγιση που αναπτύσσεται στο χώρο μεταξύ οικονομίας, πολιτισμού και τεχνολογίας, και ασχολείται με την αλληλεπίδραση τους. Επικεντρώνεται επίσης στην επικράτηση των υπηρεσιών «δημιουργικού» περιεχομένου και προσφέρει μια εφικτή επιλογή ως μέρος μιας προσανατολισμένη στα αποτελέσματα αναπτυξιακής στρατηγικής. Προτείνει την υιοθέτηση αποτελεσματικών διατομεακών μηχανισμών και καινοτόμων πολιτικών και δράσεων. Ενώ αναγνωρίζεται πως έχει τη δυνατότητα να παράγει εισόδημα και θέσεις εργασίας και να συμβάλλει στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης, της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ανθρώπινης ανάπτυξης (UNCTAD, 2006).

Οι ιδέες του Florida, που αποτελεί και έναν από τους βασικούς θεωρητικούς αναφορικά με τη σύνδεση της δημιουργικότητας με την ανάπτυξη του τόπου, είχαν σημαντική επιρροή μεταξύ των ακαδημαϊκών και πολιτικών, τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη. Το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης που εισήγαγε, γνώρισε μεγάλη απήχηση και επηρέασε τον σχεδιασμό πολιτικών σε πολλούς τόπους σε όλο τον κόσμο. Μητροπολιτικές περιφέρειες,, πόλεις και περιοχές πόλεων, το χρησιμοποιούν ως εργαλείο σε μια προσπάθεια επανατοποθέτησης τους στον παγκόσμιο χάρτη. Η θεωρία της «δημιουργικότητας» και της «δημιουργικής τάξης» εμπνέει και προκαλεί σχεδόν στον ίδιο βαθμό, ακαδημαϊκούς, πολιτικούς, κοινωνίες. Από την μία πλευρά, οι υποστηρικτές της συμφωνούν πως μετασχηματίζει τον αστικό χώρο προσδίδοντας του μια νέα αναπτυξιακή δυναμική μέσω της πρόκρισης της ετερότητας. Από την άλλη πλευρά, οι επικριτές της βλέπουν σε αυτήν μια σειρά θεωρητικών αστοχιών ή/και εμπειρικών περιορισμών λόγω του ότι εμπεριέχει μία ελιτιστική προσέγγιση. Τέλος, δεν λείπουν και εκείνοι που

θεωρούν πως σχετικές πολιτικές και δράσεις μπορούν να καταστούν επικίνδυνες για την κοινωνική συνοχή καθώς οδηγούν σε επιδείνωση της κοινωνικο-οικονομικής ανισότητας και του χωρο-κοινωνικού διαχωρισμού (Andre et al., 2013; Tremblay and Pilatti, 2013).

Επιπλέον, η σχέση της δημιουργικότητας και του πολιτισμού - κυρίως μέσω της μελέτης δράσεων και σχεδίων και πολιτικών με καλλιτεχνικό/πολιτιστικό περιεχόμενο - με την αστική ανάπτυξη έχει μελετηθεί εκτενώς. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν και έχουν οδηγήσει στην κατασκευή μοντέλων που περιγράφουν το ποσοστό συσχέτισης τους, με σκοπό την σκιαγράφηση ενός υποδείγματος ολοκληρωμένης στρατηγικής τοπική ανάπτυξης γύρω από τη συγκρότηση του δημιουργικού τομέα και της αλλαγής της οικονομικής βάσης για την πόλη. Βασικό κριτήριο αποτέλεσε το κατά πόσο ο πολιτισμός έχει απλά έναν εργαλειακό ρόλο ή μπορεί να ενταχθεί εξολοκλήρου σε ένα στρατηγικό σχεδιασμό ενισχύοντας παράλληλα τις περιβαλλοντικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές (Evans, 2009 στο Tremblay and Pilatti, 2013). Το τελευταίο είναι, το οποίο είναι και ζητούμενο, μπορεί να καταστεί εφικτό εάν δοθεί έμφαση τόσο στις ανάγκες των κατοίκων της πόλης όσο και στην προσέλκυση επισκεπτών σε αυτήν (Defner & Lambrianidis, 2005).

Τα παραπάνω ζητήματα συνδέονται με τις εξελίξεις που καταγράφονται σε παγκόσμιο επίπεδο και αποτελούν βάση κριτικής των πολιτικών για τη δημιουργικότητα, οι οποίες έχουν σαν στόχο να ακολουθήσουν την κινητικότητα του παγκόσμιου κεφαλαίου, και το προσανατολίζονται σε έναν αποκλειστικά «δημιουργικό» στρατηγικό σχεδιασμό (Andre et al., 2013). Αναδεικνύεται, επομένως η ανάγκη υιοθέτησης ενός κοινωνικού πλαισίου της ανάπτυξης της δημιουργικότητας που θα οδηγήσει σε κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά βιώσιμες πρακτικές.

Αρχικά, ο τουρισμός αποτελεί ένα από τα πεδία εκείνα που θα μπορούσε να επιτευχθεί επιτυχημένα η σύζευξη του αγρο-τροφικού τομέα με τη δημιουργικότητα και την δημιουργική οικονομία. Οι νέες τάσεις καταδεικνύουν

πως στο πλαίσιο των αναζήτησης και επιλογής του τουριστικού προϊόντος, υπάρχει η ανάγκη για περισσότερο «μοναδικές» και προσωποποιημένες εμπειρίες σε εναλλακτικούς προορισμούς. Η στόχευση πολλών τουριστών μετατοπίστηκε από την επιθυμία να δουν τα «κλασικά» αξιοθέατα, όπως τα μνημεία και τα μουσεία, προς την ανάγκη να καταναλώσουν άυλες εκφράσεις του πολιτισμού, όπως η ατμόσφαιρα, η δημιουργικότητα και ο τρόπος ζωής σε έναν τόπο. Η διατροφή/φαγητό αποτελεί ένα από τα στοιχεία αυτά τα οποία κεντρίζουν αυτήν την αλλαγή. Η γαστρονομία, εξάλλου, μπορεί να θεωρηθεί ως καλλιτεχνική και πολιτισμική έκφραση και ως ένα από τα πιο εμφανή παραδείγματα της τουριστικής εμπειρίας. Ως αποτέλεσμα, μπορεί να δημιουργήσει νέες ευκαιρίες σε ήδη υπάρχοντες ή και νέους τουριστικούς προορισμούς, ειδικότερα σε τομείς όπως η ανάπτυξη εμπειριών το marketing και το branding (UNIDO, 2017: 6-7).

Η σχέση του τουρισμού με το φαγητό/τη διατροφή είναι ευρέως γνωστή. Οι συσχετισμένοι με το περιβάλλον πόροι, οι οποίοι υπογραμμίζουν τις τοπικές και παραδοσιακές γαστρονομικές ιδιαιτερότητες δεν είναι μόνο υλικής αλλά άυλης και συλλογικής φύσης, και ως εκ τούτου, η μέγιστη ικανοποίηση μπορεί να πραγματοποιηθεί επί τόπου (in situ). Υπάρχουν αυξανόμενα στοιχεία πως οι τουρίστες συνειδητά αναζητούν γαστρονομικές εμπειρίες (π.χ. τουρίστες προς Ιαπωνία). Αρκετοί ταξιδεύουν με σκοπό την αναζήτηση της γαστρονομικής εμπειρίας, την επίτευξη της επανασύνδεσης με τη φύση/φυσικό περιβάλλον, την ανθεκτικότητα στην παγκοσμιοποίηση, την αναζήτηση της φρεσκάδας, της γεύσης και της αυθεντικότητας, την υποστήριξη των τοπικών παραγωγών, καθώς και λόγω περιβαλλοντολογικών προβληματισμών (UNIDO, 2017: 9).

Η ανάπτυξη δημιουργικών πρωτοβουλιών στον τομέα της αγροδιατροφής στις πόλεις παρουσιάζει αρκετά πλεονεκτήματα. Μπορεί να διαφοροποιήσει τοπικές οικονομίες και να συμβάλει στην περιφερειακή ελκυστικότητα, με αποτέλεσμα να ενδυναμώνει όλες τις πλευρές της οικονομίας. Επιπλέον, μπορεί να υποστηρίξει το τοπικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά, ενώ ενδυναμώνει την αίσθηση της τοπικής ταυτότητας και των δεσμών της

κοινωνίας. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η πόλη Οντάριο του Καναδά, στην οποία μια σειρά από σχετικές πρωτοβουλίες έχουν καταγραφεί. Παρατηρείται πως με τον τρόπο αυτό μπορούν να δημιουργηθούν δεσμοί, υποστηρίζοντας την γεωργία και την τοπική παραγωγή τροφίμων, την βιομηχανία και τις επικουρικές υπηρεσίες με αποτέλεσμα να μειώνεται η οικονομική διαρροή σε μια περιοχή. Παράλληλα και η ταυτότητα της ίδια περιοχής επαναπροσδιορίζεται λαμβάνοντας «νέα» και ελκυστικά χαρακτηριστικά (UNIDO, 2017: 9, Donald, 2009)

Η σχέση μεταξύ τουρισμού και της δημιουργικής οικονομίας είναι γνωστή επίσης. Ο πολιτισμός είναι μια από τις σημαντικές πηγές τουριστικής ανάπτυξης τις τελευταίες δεκαετίες. Πρόσφατα γινόμαστε μάρτυρες της σημαντικότητας της δημιουργικότητας, η οποία συμπληρώνει τα συμβατικά μοντέλα τουρισμού με βάση την πολιτιστική κληρονομία με νέες μορφές τουρισμού ο οποίος βασίζεται στην άυλη κουλτούρα και την σύγχρονη δημιουργικότητα (UNIDO, 2017: 9)

Δημιουργικοί πόροι μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δημιουργήσουν ξεχωριστές ταυτότητες, προσφέροντας στις περιοχές μη συμβολική αιχμή σε μια ολοένα και περισσότερο συνωστισμένη αγορά. Η έμφαση σε αυτές τις στρατηγικές έχει μετατοπιστεί από υλικούς σε άυλους υλικούς πόρους, επιτρέποντας με αυτό αυτόν τρόπο σε μέρη που υπολείπονται μιας πλούσιας υλικής/δομημένης πολιτιστικής κληρονομιάς/ιστορίας να προβάλλουν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα (UNIDO, 2017: 9)

Τέλος, οι δραστηριότητες της παραγωγής και της κατανάλωσης τροφίμων, καθώς και των πολιτιστικών δραστηριοτήτων και των δημιουργικών δραστηριοτήτων δεν λειτουργούν υποστηρικτικά για την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης, χωρίς κάποιο συγκεκριμένο πλαίσιο. Αυτό που χρειάζεται είναι μια πρωτότυπη διαδικασία που θέτει σε γερή βάση τη δημιουργία συνεργιών μεταξύ αυτών των τομέων της οικονομίας. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητο να ενταχθεί στον σχεδιασμό των πόλεων και η παράμετρος που αφορά τον τομέα της αγροδιατροφής (UNIDO, 2017: 12, APA, 2007).

Κεφάλαιο 2 : Ο θεσμός Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης

2.1. Σύντομη επισκόπηση της εξέλιξης του θεσμού της ΠΠΕ

Το 1985 το Συμβούλιο των Υπουργών Πολιτισμού της τότε Κοινότητας, σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση, θεσμοθέτησε το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Πόλης Πολιτισμού, το οποίο μετεξελίχθηκε στον θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης και που μια σειρά χωρών τον φιλοξένησε (βλ. Παράρτημα). Στόχο του προγράμματος αποτέλεσε η προβολή του πλούτου και της ποικιλομορφίας της «ευρωπαϊκής κουλτούρας», δίνοντας παράλληλα έμφαση στα κοινά στοιχεία που υπάρχουν, με σκοπό να συμβάλει στην ανάπτυξη στενότερων σχέσεων μεταξύ των κρατών μελών. Από την αρχή υλοποίησης του θεσμού και έως το 1996, η υλοποίηση του προγράμματος βασιζόταν στο Συμβούλιο Υπουργών Πολιτισμού, ενώ η επιλογή της πόλης ήταν αποτέλεσμα διακυβερνητικών συμφωνιών. Ωστόσο το 1990 η διαδικασία επιλογής αλλάζει και αντί της εκ περιτροπής επιλογής της πόλης που θα φιλοξενήσει το θεσμό, η επιλογή λαμβάνει την μορφή διαγωνισμού μεταξύ των επίδοξων πόλεων. Κάθε δύο χρόνια το Συμβούλιο διάλεγε δύο πόλεις από μια «δεξαμενή υποψηφιοτήτων». Η παραπάνω αλλαγές επηρέασαν το σχεδιασμό και την υλοποίηση του προγράμματος των ΠΠΕ. Ενώ τα πρώτα χρόνια οι ΠΠΕ είχαν ελάχιστο χρόνο στην διάθεση τους, ώστε να προετοιμαστούν, μετά το 1990 με ορόσημο την ΠΠΕ της Γλασκώβης οι πόλεις που επελέγησαν είχαν στην διάθεση τους μία πενταετία περίπου για τον σχεδιασμό του προγράμματος τους και την προετοιμασία υλοποίησης του. (Gomes & Liberto-Cano, 2016: 3).

Από το 2006 μια απόφαση που είναι ακόμα σε ισχύ εισήγαγε τρεις σημαντικές αναθεωρήσεις στον θεσμό. Αρχικά προέβλεπε την συνεργασία της μελλοντικής ΠΠΕ με ένα πάνελ ελέγχου, το οποία θα παρακολουθούσε την πρόοδο του προγράμματος και θα παρείχε καθοδήγηση σε σχέση με τους στόχους και του προγράμματος σε επιχειρησιακό επίπεδο. Στη συνέχεια η επόμενη αλλαγή αφορούσε την απονομή της χρηματοδότησης μέσω του Βραβείου Μερκούρη μετά από επιτυχή αξιολόγηση της ομάδας ειδικών. Ενώ τέλος, προβλέφθηκε και η υποχρέωση της Επιτροπής για παροχή εκ των

υστέρων αξιολόγησης με άξονα τις προτεραιότητες και τους στόχους που έθεσε το πρόγραμμα. (Gomes & Liberto-Cano, 2016: 4).

Το προγράμματα που υλοποιούνται στο πλαίσιο του θεσμού της ΠΠΕ λειτουργούν σε πολλαπλά επίπεδα, ειδικότερα στο πλαίσιο επιθυμιών που συνδέονται με την αστική αναζωογόνηση, οι οποίες εκφράζονται από τοπικούς και περιφερειακούς δρώντες καθώς βλέπουν το τίτλο σαν πιθανό καταλύτη για μακροπρόθεσμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη (στο Garcia et al., 2010, Liu, 2014: 984).

Τα αποτελέσματα της έρευνας του Palmer το 2004, αποκαλύπτουν πως οι στόχοι με κοινωνικό πρόσημο στο πλαίσιο της ΠΠΕ αποκτούν ολοένα και περισσότερη σημασία στο πως γίνεται αντιληπτός ο θεσμός και πως σχεδιάζεται το πρόγραμμα του. Μέχρι το 2000, λίγες ήταν οι πόλεις οι επέδειξαν σοβαρή δέσμευση σε σχέση με την πιθανή κοινωνική επίδραση των εκδηλώσεων τους στο πλαίσιο της ΠΠΕ. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό αν αναλογιστεί κανείς πως η κοινωνική και πολιτισμική επίδραση που μπορούν τέτοια γεγονότα να έχουν, συνήθως, είναι περισσότερο αποτελεσματική/μεγάλη σε διάρκεια σε σύγκριση με τις οικονομικές επιπτώσεις καθώς τείνουν να είναι «βαθιά ριζωμένα» στις τοπικές κοινωνίες. Ωστόσο, λίγα ήταν τα γεγονότα για τα οποία έγινε αποτίμηση των κοινωνικό-πολιτισμικών επιπτώσεων που είχαν. Ως βασικό κριτήριο της αξιολόγησης των θετικού κοινωνικού αντίκτυπου αποτελεί ο βαθμός παρακολούθησης και συμμετοχής στα γεγονότα από τους ντόπιους κατοίκους. Σχετικά με επιπλέον πληροφορίες, η καταγραφή είναι μικρή, ίσως και λόγω του γεγονότος ότι οι κοινωνικό-πολιτισμικές επιπτώσεις σε αυτά τα γεγονότα είναι περίπλοκες ζήτημα ως προς την μέτρηση του. Ωστόσο, μπορεί να είναι και ανάμεσα στα σημαντικότερα αποτελέσματα της διοργάνωσης (Liu, 2014: 984).

2.2. Ο θεσμός της ΠΠΕ ως «ευκαιρία» για τις πόλεις

Τα δεδομένα που τίθενται από την παγκοσμιοποιημένη οικονομία και οι νέες μορφές ανταγωνισμού που προκαλούνται εντός της, θα οδηγήσουν το 2000 την Ε.Ε. στην υιοθέτηση της Στρατηγικής της Λισαβόνας. Η στρατηγική έχει σαν βασικό στόχο την δεκαετία 2000-2010 να γίνει η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης. Δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη οικονομικών υποδομών, την ενίσχυση της καινοτομίας και την οικονομική μεταρρύθμιση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας και εκπαίδευσης (Νικολακοπούλου-Στεφάνου, 2002: 105). Στο πλαίσιο αυτό, οι νέες πολιτικές για τον αστικό χώρο «βασίζονται στον επαναπροσδιορισμό των πόλεων και των μητροπολιτικών περιοχών στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης του καπιταλισμού και εξειδικεύονται ανάλογα με τη θεώρηση των παραγόντων της χωρικής ανταγωνιστικότητας» (Θωΐδου και Φουτάκης, op. cit.: 28).

Ο emphaticός χαρακτήρας της ανάπτυξης ενισχύεται καθώς οι οικονομικοί και κοινωνικοί μετασχηματισμοί του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος λαμβάνουν χώρα σταδιακά μέσα σε ένα περιβάλλον οικονομικής κρίσης και ύφεσης. Η καινοτομία, αποτελεί το νέο πόλο οικονομικής ανάπτυξης και η δημιουργικότητα αναδεικνύεται σε μία από τις κινητήριες δυνάμεις οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας¹ (COM (2009) 295 Final: 3-10). Με επίκεντρο την πεποίθηση πως «η δημιουργία και η καινοτομία συμβάλλουν στη οικονομική ευμάρεια και την κοινωνική και ατομική ευδαιμονία», σε μια συμβολική κίνηση, η Ε.Ε. θα ανακηρύξει το 2009, σε «Ευρωπαϊκό Έτος Δημιουργικότητας και Καινοτομίας»² (Europa, 10/2/2010).

¹ Στην «έκτη έκθεση προόδου σχετικά με την οικονομική και κοινωνική συνοχή» του 2009, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, θα τονίσει την περιφερειακή διάσταση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας και θα θέσει μια σειρά ζητημάτων αναφορικά με την ανάπτυξη του τοπικού ταλέντου, την προσέλκυση νέων ταλέντων και επισκεπτών στις «δημιουργικές» περιοχές καθώς και στα στοιχεία προσέλκυσης αυτών. Ενώ, θα δώσει έμφαση και στο ρόλο των νέων επιχειρήσεων αλλά και στη σημασία της συσχέτισης των υφιστάμενων με την έρευνα, την ανάπτυξη, και την τεχνολογία (COM (2009) 295 Final: 3-10).

² Στις 16 Δεκεμβρίου του 2008 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρώπης με την Απόφαση Αρ. 1350/2008/ΕΚ υπογραμμίζουν πως «η Ευρώπη χρειάζεται να ενισχύσει την ικανότητα δημιουργικότητας και καινοτομίας για κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους, προκειμένου να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στην ανάπτυξη της κοινωνίας της γνώσης» και ορίζουν το 2009 ως «Ευρωπαϊκό Έτος Δημιουργικότητας και Καινοτομίας» (OJ L 348/1, 24/12/20: 115-117).

Στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης και του δραστικού περιορισμού των κρατικών αναπτυξιακών πολιτικών η δημιουργικότητα έχει προσελκύσει το γενικότερο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη των πόλεων. Μεταξύ άλλων, το Βερολίνο και η Βαρκελώνη στην Ευρώπη, αναφέρονται συχνά ως παραδειγματικές πόλεις που οφείλουν το δυναμισμό τους στην προσέλκυση νέων δημιουργικών ανθρώπων που δραστηριοποιήθηκαν στο δημιουργικό τομέα (Gabe et al., 2013; Europa, 2010). Η συζήτηση γύρω από τη δημιουργικότητα έδωσε έμφαση μεταξύ άλλων στη διαθεσιμότητα τεχνικών, κοινωνικών και πολιτισμικών υποδομών, αλλά και στο ρόλο που διαδραματίζουν οι δημιουργικοί άνθρωποι και οι χωρικές πολιτικές. Βασικό επιχείρημα αποτελεί πως «η δημιουργική τάξη» θα αποτελέσει τον πυρήνα ενός δημιουργικού συστήματος, οι δραστηριότητες του οποίου αναμένεται να έχουν πολλαπλασιαστικά οφέλη σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο (Florida, 2002; 2005).

Ωστόσο, η διαφοροποιημένη και αρκετές φορές ετερόκλητη φυσιογνωμία του δημιουργικού τομέα – μικρές επιχειρήσεις, θερμοκοιτίδες καινοτομίας, κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις, πρωτοβουλίες αλληλεγγύης, κ.α. – έφερε στο προσκήνιο και μια σειρά από τις αδυναμίες τέτοιων πρωτοβουλιών, οι οποίες περιορίζουν την επίδραση τους ακόμα και σε τοπικό επίπεδο. Αυτό συμβαίνει γιατί δεν είναι λίγες οι φορές που η εμφάνιση τέτοιων πρωτοβουλιών ταυτίστηκε με τη μεταφορά παραδειγμάτων από την διεθνή εμπειρία χωρίς να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι ανάγκες μιας περιοχής (Andre et al., 2013).

Στον ευρωπαϊκό χώρο η ανάδειξη δημιουργικών πρωτοβουλιών συχνά συνδέεται με το θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης (ΠΠΕ). Στο πλαίσιο της προετοιμασίας των πόλεων για την ανάληψη των ΠΠΕ πραγματοποιούνται κατάλληλα σχέδια ανάπτυξης και αστικές παρεμβάσεις που ενθαρρύνουν δημιουργικές πρωτοβουλίες (Richards, 2000). Στην πρώιμη φάση εφαρμογής των ΠΠΕ, η Γλασκόβη το 1990, αλλά και το Πόρτο, το Ρότερνταμ, το Λίβερπουλ, η Αμβέρσα και η Λιλ, έχουν καταδείξει τη θετική συσχέτιση του θεσμού ΠΠΕ με την αναβάθμιση της εικόνας και τη

φυσιογνωμίας τους (Liu, 2012; Boland, 2010; Liu, 2008; Martinez, 2007; Mooney, 2004; Richards & Wilson 2004).

Πιο πρόσφατα παραδείγματα από επιλεγμένες ΠΠΕ, όπως το Σαν Σεμπαστιάν, το Όρχους και η Βαλέτα, εκτός από τη δημιουργία υποδομών, υπογραμμίζουν και τη σημασία της ανάπτυξης ενός ευρύτερου πλαισίου που θα ενσωματώνει τοπικές πρωτοβουλίες τόσο στην υλοποίηση του προγράμματος της ΠΠΕ όσο και στην προσπάθεια δημιουργίας ευκαιριών για την ανάπτυξη της περιοχής (San Sebastian 2016, 2011; Aarhus 2017, 2012; Valletta 2018, 2013). Βέβαια, οι στόχοι αυτοί δεν είναι εύκολο να επιτευχθούν. Έχει ασκηθεί κριτική ότι, σε αρκετές περιπτώσεις, το πρόγραμμα που υλοποιήθηκε επικεντρώθηκε στην προβολή των πολιτιστικών/καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων, ενώ δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα σε σχέση με την προσέλκυση επενδύσεων, την ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων στην πόλη (Moulaert et al., 2004).

Με βάση τα παραπάνω αξίζει να μελετηθεί και ο θεσμός της ΠΠΕ, ο οποίος έχει εξελιχθεί σημαντικά από την σύλληψη του το 1985 ως Ευρωπαϊκή Πόλη Πολιτισμού, αποτελώντας σήμερα μια από τις πιο γνωστές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός πως ο θεσμός δημιουργήθηκε το 1980, σε μια περίοδο όπου η τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν διέθετε καμία νομική βάση στο πεδίο της πολιτιστικής πολιτικής. Αυτή και μόνο η διαπίστωση, είναι από μόνη της αξιοσημείωτη (Garcia & Cox, 2013, 37). Εξάλλου, το εγχείρημα των ΕΚ από τη σύσταση τους δημιουργήθηκε με βασικό άξονα ενδιαφέροντος τα οικονομικά ζητήματα και όχι τα πολιτιστικά. Ωστόσο, η οικονομική ενοποίηση οδήγησε σε αναθεώρηση της ευελιξίας άσκησης πολιτικών και σε άλλους τομείς σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Gold & Gold, 2005: 221-222 όπως αναφέρεται στους Garcia & Cox, 2013: 37).

Πράγματι, από την προέλευσή του, ως μια -σε μεγάλο βαθμό- συμβολική διακυβερνητική πρωτοβουλία χωρίς νομοθετικό πλαίσιο, το εν λόγω «πρόγραμμα» έχει εξελιχθεί σε ένα καθιερωμένο θεσμό της ΕΕ με πολύ σαφέστερη επιχειρησιακή στόχευση και νομικό πλαίσιο, το οποίο προσφέρει

στις πόλεις την ευκαιρία να ενισχύσουν τις τοπικές προσπάθειες αστικής αναζωογόνησης αλλά και να βελτιώσουν την εικόνα τους τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. (Garcia & Cox, 2013: 37-38).

Επιπλέον προκύπτει πως και οι προσδοκίες των αντίστοιχων επιλεγμένων πόλεων συνδέονται με το τοπικό και εθνικό, καθώς και με το ευρωπαϊκό επίπεδο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο διάλογος και η συμμετοχή του κοινού – ιδιαίτερα των κατοίκων της πόλης - θεωρούνται βασικά συστατικά για την έναρξη του διαλόγου με σκοπό την κατανόηση της συμβολής του πολιτισμού στη ζωή της πόλης και το μέλλον της. (Garcia & Cox, 2013: 45).

Δεδομένου πως η ΠΠΕ θεωρείται ως ένα από τα πιο πετυχημένα πολιτιστικά προγράμματα, το οποίο έχει υλοποιήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, με 30 χρόνια πορεία υλοποίησης, αποτελεί μια εξαιρετική περίπτωση για να μελετηθούν οι καλές πρακτικές σχετικά με τον τρόπο που η διοργάνωση των μεγάλων γεγονότων μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο σε κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο. (Liu, 2014: 995).

Σύμφωνα με τον Palmer, η «τοπική» κοινωνία αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες για την διοργάνωση. Οι κάτοικοι μια περιοχής στην οποία διοργανώνεται η εκδήλωση αποτελούν όχι μόνο το κοινό που θα την παρακολουθήσει αλλά επιπλέον θα αποτελέσουν και συστατικό της βιωσιμότητας του γεγονότος. Είναι σημαντικό να επιτευχθεί η υποστήριξη των ντόπιων κατοίκων για μια διοργάνωση καθώς και το πώς η διοργάνωση έχει άμεσα οφέλη σε τοπικό επίπεδο. Τέτοια οφέλη συνδέονται με την δημιουργία θέσεων εργασίας και εισοδήματος, πολιτιστικά οφέλη όπως η αυξημένη συμμετοχή, κοινωνικά οφέλη όπως η κοινωνική συνοχή και η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (Palmer, 2004).

Συνοψίζοντας, όπως υποστηρίζεται από τους Richards και Palmer, «εάν οι εκδηλώσεις μπορούν να διασφαλίσουν πώς όλοι οι κάτοικοι μπορούν να καλύψουν τις πολιτισμικές/πολιτιστικές ανάγκες τους με έναν ισότιμο τρόπο, ενώ παράλληλα συμβάλλουν στην βελτίωση της αίσθησης του «ανήκειν», τότε μπορούν να συμβάλλουν στην ποιότητα ζωής των κατοίκων καθώς και να

είναι κοινωνικά βιώσιμες. (Richards and Palmer 2010: 401 όπως αναφέρεται στο Liu, 2014: 984). Σε αυτό το πλαίσιο είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να εξετάσει κανείς τις δυνατότητες που μπορούν να ανακύψουν μέσα από την υλοποίηση δράσεων σε σχέση με τον τομέα της αγροδιατροφής.

Κεφάλαιο 3: Η εμπειρία από την Τούρκου 2011 και το Σαν Σεμπαστιάν 2016

3. 1. Ανασκόπηση στο πρόσφατο παρελθόν: ΠΠΕ Τούρκου 2011

Η Τούρκου πόλη της Φινλανδίας, ως μελέτη περίπτωσης αποτελεί ένα ιδιαίτερο παράδειγμα, όταν θέλει κανείς να εξετάσει τις διασυνδέσεις της δημιουργικότητας και του τομέα της αγροδιατροφής στο πλαίσιο υλοποίησης του θεσμού της ΠΠΕ.

Η Φινλανδία, κατατάσσεται από τον Florida σε μια από τις υψηλότερες θέσεις μεταξύ των Ευρωπαϊκών χωρών με γνώμονα τις «δημιουργικές» δυνατότητες της. Συγκεκριμένα, εμφανίζει υψηλό επίπεδο συνολικής «δημιουργικής» ανταγωνιστικότητας, σημειώνει αύξηση των «δημιουργικών»

δυνατοτήτων της, και βρίσκεται στην κορυφή των χωρών με βάση το ταλέντο (Talent Index). Αξιοσημείωτο είναι ότι το ποσοστό των εργαζομένων της «δημιουργικής οικονομίας» αγγίζει το 28,6 %. (Florida and Tingali, op.cit.: 6;13;16).

Αξίζει να σημειωθεί πως η Φινλανδία ήταν από τις πρώτες χώρες, η οποία ανέπτυξε και εφάρμοσε στρατηγικές, για την οικονομία της γνώσης και την καινοτομία. Οι οικονομικές κρίσεις που σημειώθηκαν στη χώρα στις αρχές των δεκαετιών του 1980 και 1990, δεν λειτούργησαν περιοριστικά, άλλα αντιθέτως θεωρήθηκαν ευκαιρία για την ανάπτυξη του σχεδιασμού και την υλοποίηση των ανάλογων προγραμμάτων (Van den Berg et al., 2005: 130-131).

Ως αποτέλεσμα, ήδη από την αρχή της νέας χιλιετίας η Φινλανδία βρίσκεται στις πρώτες θέσεις των ευρωπαϊκών χωρών στην καινοτομία, τη

Εικόνα 1: Άποψη της πόλης Τούρκου

Πηγή: Turku 2011, 2005

«δημιουργικότητα» και την οικονομία της γνώσης (Regional Innovation Scoreboard, 2009: 3). Με γνώμονα τις συνεχείς αξιολογήσεις των αποτελεσμάτων, το θεσμικό σύστημα καινοτομίας της Φινλανδίας μεταρρυθμίστηκε επαναπροσδιορίζοντας την στρατηγική και τους στόχους του³ (OECD, 2012: 288).

Οι περισσότερες περιφέρειες της Φινλανδίας εμφανίζουν υψηλά ή μεσαία προς υψηλά επίπεδα καινοτομίας. (Regional Innovation Scoreboard, 2009: 3). Η Τούρκου αποτελεί μια τέτοια περίπτωση καθώς ήδη από το 2002 είχε σαν άξονα ανάπτυξης cluster βιοτεχνολογίας, το οποίο θα συνέβαλε ώστε η περιοχή να μπορεί να συναγωνιστεί το Ελσίνκι που είχε ήδη επενδύσει στην ανάπτυξη του τομέα των ΤΠΕ (Brunn, 2002).

Στον τομέα της αγροδιατροφής ειδικότερα καταλυτικό ρόλο έπαιξε και η πρωτοβουλία του «New Nordic Cuisine». Η πρωτοβουλία που ξεκίνησε άτυπα από τη Δανία βρήκε υποστήριξη από όλες τις χώρες της Σκανδιναβίας καθώς και από την Φινλανδία. Η εν λόγω δράση έλαβε μεγάλη εμβέλεια καθώς βρήκε στήριξη σε πολιτικό επίπεδο, ενώ το εγχείρημα ενισχύθηκε ακόμα και με ακαδημαϊκούς και ερευνητές. Στόχο αποτέλεσε η δημιουργίας μιας γαστρονομικής ταυτότητας, χωρικά προσδιορισμένης που θα συνέβαλε στην προβολή της περιοχής καθώς και των τοπικών προϊόντων. Ενώ έμφαση δινόταν στις ευεργετικές δράσεις για την υγεία μιας τέτοιας διατροφής, καθώς και στην αειφόρο που χαρακτήριζε το όλο εγχείρημα. Βέβαια δεν πρέπει να παραβλέπεται και η κριτική που ασκήθηκε καθώς σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσε «trend» και «lifestyle» επιλογή (Byrkjeflot et al, 2013).

Γνωρίζοντας τα παραπάνω και ξεκινώντας με την πρόταση της ΠΠΕ Τούρκου 2011, ενδιαφέρον προκαλεί το βασικό μήνυμα στο πρόγραμμα του θεσμού, το οποίο συμπυκνώνεται στο σλόγκαν “Turku on Fire”. Σύμφωνα με την διοργάνωση γίνεται αναφορά στην σημασία της συνεχούς αλλαγής, αλλά και στην «αναγέννηση» της πόλης, με τρόπο όμως που θα είναι συμβατός και σύμφωνος με τις παραδόσεις της περιοχής (Turku 2011, 2005: 25).

³ Η Φινλανδία στη βάση των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης του θεσμικού πλαισίου της το 2009, με σκοπό τον επαναπροσδιορισμό της στρατηγικής και των στόχων του, αποφάσισε να δημιουργήσει ένα από τα καλύτερα συστήματα Επιστήμης, Τεχνολογίας και Βιομηχανίας του κόσμου μέχρι το 2015 (OECD, 2012: 288).

Τα βασικά στοιχεία που διακρίνει κανείς θα μπορούσε να τα συνδέσει την συζήτηση για την δημιουργικότητα και στον τομέα της αγροδιατροφής, καθώς σχετικές δράσεις συμπεριλαμβάνονται στο πρόγραμμα της συγκεκριμένης ΠΠΕ. Επιπλέον οι αξίες που το μήνυμα της ΠΠΕ συμπυκνώνει, συνδέονται και με την ευρύτερη συζήτηση, για την συμβολή του τομέα της αγροδιατροφής και των τοπικών τροφίμων στην ανάπτυξη μιας περιοχής (Turku 2011, 2005).

Πιο συγκεκριμένα, στην πρόταση της ΠΠΕ Τούρκου 2011 συμπεριλαμβάνεται το πρόγραμμα «Eat It!», το οποίο είχε σχεδιαστεί με στόχο να ενσωματώσει τον τομέα της αγροδιατροφής στο πρόγραμμα των πολιτιστικών εκδηλώσεων. Οι στόχοι του προγράμματος, όπως περιγράφονται στο φάκελο υποψηφιότητας της πόλης επιδίωκαν: α) να αναπτυχθεί η φينو-σκανδιναβική κουζίνα, β) το πρόγραμμα να συμβάλει ώστε να δημιουργηθεί η βάση για ένα νέο είδος ευρωπαϊκής «δημιουργικής» γαστρονομίας, γ) να αποτελέσει η Τούρκου σε γαστρονομικό προορισμό, δ) να παρουσιάσει τα φινλανδικά τρόφιμα και τη σκανδιναβική κουλτούρα στη γαστρονομία, ε) να συμβάλει στην προώθηση του ενδιαφέροντος γύρω από τη γαστρονομία και τέλος στ) να προωθήσει τα τοπικά τρόφιμα και την εποχικότητα στην διατροφή (Turku 2011, 2005).

Ειδικότερα το πρόγραμμα “Eat It!” υλοποιήθηκε μέσα από δράσεις οι οποίες περιλάμβαναν μεταξύ άλλων φεστιβάλ, εκδηλώσεις που συνδύαζαν το καλλιτεχνικό μέρος με καμπάνιες ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης, αλλά δράσεις με στόχο την επαναανοηματοδότηση του δημόσιου χώρου και την ανάδειξη της σημασίας των τοπικών τροφίμων ως μέρος της διατροφής. Ενώ δεν παρέλειψαν να στοχεύσουν και σε ενέργειες που θα συνέβαλλαν στην προώθηση της τοπικής γαστρονομικής κουλτούρας και ταυτότητας της περιοχής (Turku 2011, 2005).

Ένα από τα φεστιβάλ που πραγματοποιήθηκαν στην Τούρκου το 2011 ήταν το «The New Potato Festival». Το φεστιβάλ συνδέεται με την νέα σοδειά πατάτας στις περιοχές της ΝΔ Φινλανδίας. Εκτός από το καλλιτεχνικό και πολιτιστικό πρόγραμμα, η διοργάνωση περιλάμβανε διαγωνισμός συνταγών καθώς και ενημερωτικές δράσεις για τις διαφορετικές ποικιλίες πατάτας και

τρόπους καλλιέργειας τους. Ο τόπος υλοποίησης ήταν δύο από τις υπαίθριες αγορές τις πόλης (Turku Market Square και Varvintori Market), ενώ συμμετείχαν και αρκετοί παραγωγοί της περιοχής καθώς και ο οργανισμός Kaffeli Association (Turku 2011,2005; Turku 2011 Programme, 2011, 30).

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως ο οργανισμός Kaffeli Association οποίος δημιουργήθηκε με σκοπό να αναλάβει την καλλιέργεια τροφίμων αλλά και να καλύψει τις ανάγκες εστίασης για την ΠΠΕ Τούρκου 2011. Ο οργανισμός λειτουργεί μέχρι σήμερα και συνεχίζει να συμμετέχει στην στήριξη του φεστιβάλ «The New Potato Festival», το οποίο συνεχίζει να υλοποιείται αδιάλειπτα κάθε χρόνο στην Τούρκου, συγκεντρώνοντας πλήθος επισκεπτών.

Σε παρόμοια λογική, το φθινόπωρο της χρονιάς υλοποίησης του προγράμματος της ΠΠΕ, η κεντρική αγορά της πόλης (Turku Market Square) είχε αποτελέσει σημείο συνάντησης όπου οι τοπικοί παραγωγοί ανέδειξαν τα προϊόντα τους, ενώ σηματοδοτήθηκε ως το μέρος όπου μπορούν οι κάτοικοι

Εικόνα 2: The New Potato Festival

Πηγή: VisitTurku, 2018

και επισκέπτες να αγοράσουν ποιοτικά και υγιεινά τρόφιμα. Η δράση «Autumn Harvest» πέρα από το καλλιτεχνικό και πολιτιστικό μέρος, συμπεριελάμβανε παρουσίαση τοπικών παραγωγών και των προϊόντων τους, γαστρονομικές δραστηριότητες, καθώς και καμπάνια ενημέρωσης του

κοινού για την υγιεινή διατροφή, τα τοπικά τρόφιμα, την παράγωγή τροφίμων, το περιβάλλον και την οικιακή παραγωγή τροφίμων. Η διοργάνωση αποτέλεσε σύμπραξη ιδιωτικών φορέων καθώς και του συλλόγου των εμπόρων της κεντρικής αγοράς (Turku Market Square Merchants) (Turku 2011, 2005; Turku 2011 Programme, 2011: 33).

Ωστόσο οι δράσεις δεν περιορίστηκαν στην πόλη Τούρκου αλλά υπήρχε εμπλοκή και της ευρύτερη περιοχής. Η γειτονική πόλη Uusikaupunki είχε

αποτελέσει χώρο όπου προγραμματίστηκε να πραγματοποιηθούν σειρά από εκδηλώσεις για την ανάδειξη τοπικών προϊόντων, παραδοσιακών συνταγών καθώς και για ενημέρωση για υγιεινές επιλογές διατροφής, στο πλαίσιο της δράσης «Simply Delicious a la Uusikaupunki». Το πρόγραμμα των συγκεκριμένων εκδηλώσεων περιελάμβανε ανοιχτές ομιλίες, food events, food tasting tours, και καμπάνιες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σε μαθητές σε σχέση με ζητήματα διατροφής. Έμφαση δόθηκε στην ανάδειξη σε τοπικά προϊόντα της ευρύτερης περιοχής (ΝΔ Φινλανδία), ενώ αποτέλεσε και ευκαιρία για τη δημιουργία νέων συνταγών με έμφαση τα εποχικά τοπικά προϊόντα. Τέλος σημαντικό όφελος αναδεικνύεται από το γεγονός ό,τι δημιουργήθηκαν διασυνδέσεις με τον τουρισμό, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό που αποτελούν βάση για την περαιτέρω ανάπτυξη της περιοχής. Την ευθύνη της υλοποίησης την εν λόγω διοργάνωσης είχε ο Δήμος (City of Uusikaupunki). (Turku 2011, Turku 2011 Programme: 32).

Μια απλή, όμως ενδιαφέρουσα πρωτοβουλία αποτέλεσε και η δημιουργία γαστρονομικού οδηγού των εστιατορίων που βρίσκονται κατά μήκος του ποταμού Aura, ο οποίος διασχίζει την πόλη. Στη δράση «Turku on a Plate» συμμετείχαν δέκα (10) εστιατόρια κατά μήκος του ποταμού. Τα εστιατόρια ήταν νέα αλλά και παλαιότερα, ενώ συμμετείχαν στο εγχείρημα και οι μεγάλες αλυσίδες εστίασης της περιοχής. Για να συμπεριληφθούν στον γαστρονομικό οδηγό οι επιχειρήσεις δεσμεύτηκαν να συμβάλλουν στη δημιουργία νέων συνταγών/μενού με τοπικά και εποχικά προϊόντα. Επιπλέον θα παρουσιάζονταν στους κατοίκους και τους επισκέπτες παραδοσιακές συνταγές και παράλληλα θα προωθούνταν η χρήση τοπικών πρώτων υλών στις συνταγές με αναφορά τόσο όσο και στην διεθνή κουζίνα. Την υλοποίηση ανέλαβε η τοπική εφημερίδα Turun Sanomat (Turku 2011, Turku 2011 Programme: 31). Η παραπάνω δράση αποτελεί παράδειγμα για τον τρόπο με τον οποίο μπόρεσε η πόλη να προβάλει την γαστρονομική της κουλτούρα, τις τοπικές παραδόσεις της περιοχής στην διατροφή, τα τοπικά τρόφιμα, αλλά και την ίδια στιγμή να δημιουργήσει μια διαφορετική ταυτότητα για την ίδια την πόλη.

Τέλος, μία από τις πιο ενδιαφέρουσες πτυχές του προγράμματος της ΠΠΕ στο τομέα της αγροδιατροφής αποτέλεσε η δράση «Local Food in Turku». Το περιεχόμενο της αφορά την συνεργασία τοπικών παραγωγών τροφίμων και εστιατορίων με σκοπό την ανάδειξη τοπικών προϊόντων μέσα από μενού και συνταγές που θα προσφέρουν τα εστιατόρια. Στόχος ήταν τα μενού που δημιούργησαν τα εστιατόρια, είτε με συνταγές παραδοσιακές, είτε με νέες, να δίνουν έμφαση στα τοπικά προϊόντα και την εποχικότητα. Επιπλέον τα εστιατόρια είχαν την δέσμευση το 80% των προμηθειών τους να είναι τοπικά προϊόντα, fair trade και οργανικά με σκοπό να δοθεί έμφαση στον παράγοντα της αειφορίας. Για να επιτευχθεί ο σκοπός αυτό δημιουργήθηκαν συνέργιες για την κάλυψη των αναγκών τόσο των παραγωγών όσο και των εστιατόρων, χτίζοντας έτσι ένα δίκτυο. Ενώ προβλέφθηκε και ειδική σήμανση στα εστιατόρια που συμμετείχαν (ενδεικτικά αναφέρονται τα εστιατόρια Kaskenahde, Aurora, Cindy, Enkeliravintola, Mami, Koulu, Turun Kellariravintolat και Kasino), με σκοπό την προβολή τους στους κατοίκους και επισκέπτες της πόλης. Για την υλοποίηση της δράσης αυτής συμμετείχαν υπερεθνικοί φορείς (Union of the Baltic Cities Environmental Secretariat, the KELAA! Project), δημόσιοι φορείς (University of Turku Brahea Centre for Training and Development) καθώς και οι τοπικοί παραγωγοί τροφίμων και τα τοπικά εστιατόρια μέσω των φορέων εκπροσώπησης τους (Turku 2011, 2005, Turku 2011 Programme: 2011: 32).

Συνοψίζοντας, θα μπορούσε κανείς να καταλήξει πως το πρόγραμμα της ΠΠΕ Τούρκου 2011, για την χρονική στιγμή που υλοποιήθηκε, κατάφερε με «έξυπνο τρόπο» να δημιουργήσει ενδιαφέρουσες προοπτικές για την ανάπτυξη «δημιουργικών» πρωτοβουλιών στο τομέα της αγροδιατροφής. Τόσο μέσω πολιτιστικών γεγονότων, προγραμμάτων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, της προβολής των τοπικών προϊόντων, παραγωγών και επιχειρήσεων αλλά και την δημιουργία συνεργιών. Ενώ κατάφερε να συμβάλει και στην αλλαγή της ταυτότητας της πόλης αναδεικνύοντας τον γαστρονομικό πλούτο και τις παραδόσεις της περιοχής. Τα παραπάνω συστατικά, αποτελούν χρήσιμα στοιχεία για μια πόλη η οποία επιδιώκει να καταστεί να διαφοροποιήσει τη φυσιογνωμία και να αποτελέσει πόλο έλξης νέων κατοίκων

και επισκεπτών, καθώς μπορεί να προβάλει την ποιότητα ζωής αλλά και να καταστεί εν δυνάμει γαστρονομικός προορισμός.

3. 2. Η πρόσφατη εμπειρία: ΠΠΕ Σαν Σεμπασιάν 2016

Το Σαν Σεμπασιάν, Ντονόστια στα Βάσικα, είναι μια μικρή Ισπανική πόλη (μόλις 186.000 κάτοικοι) που ωστόσο παρουσιάζει πλούσια πολιτιστική δραστηριότητα. Δεν είναι μόνο το διεθνές φεστιβάλ τζαζ, το διεθνές φεστιβάλ κινηματογράφου ή πλούσια αρχιτεκτονική, αλλά και το ότι το Σαν Σεμπασιάν είναι μια από τις διασημότερες γαστρονομικές πρωτεύουσες της Ευρώπης μιας και παρά το μέγεθος της έχει 9 εστιατόρια με 1 έως 3 αστέρια Michelin. Δεν αποτελεί επομένως έκπληξη πως την χρονιά που η πόλη φιλοξενούσε το θεσμό της ΠΠΕ ήταν ταυτόχρονα και η περιφέρεια της είχε και τον τίτλο της Γαστρονομική Πρωτεύουσα της Ευρώπης (San Sebastian 2016, 2011).

Εικόνα 3: Άποψη του Σαν Σεμπασιάν

Πηγή: San Sebastian 2016

Η αίτηση της πόλης Ντονόστια Σαν Σεμπασιάν είχε τον τίτλο «Cultura para la convivencia» (Πολιτισμός για τη συνύπαρξη) και είχε μια ισχυρή τοπικά προσανατολισμένη χροιά. Ο αρκετά ενδιαφέρον φάκελος υποψηφιότητας αντανάκλούσε εύστοχα το πρόσφατο παρελθόν της

πόλης, η οποία είχε πληγεί επί δεκαετίες από τρομοκρατικές ενέργειες. Καθώς η πολιτιστική προσφορά της πόλης και η δυναμικότητα του πολιτιστικού της τομέα ήταν ήδη πολύ ανεπτυγμένες κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης, δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στην υλοποίηση ποιοτικά διαφορετικών προγραμμάτων και δράσεων που αντιμετώπιζαν ευαίσθητα θέματα, όπως η βία ή η τρομοκρατία, με στόχο να βοηθηθούν, ώστε οι πολίτες να βρουν μια λογική συμφιλίωσης με το παρελθόν τους (San Sebastian 2016, 2011).

Τα θεμέλια του προγράμματος ήταν δύο έννοιες: η «συνύπαρξη» και «η πόλη». Η πρώτη ήταν διαρθρωμένη γύρω από τρεις άξονες: «Φάρος της Ειρήνης», «Φάρος της Ζωής» και «Φάρος των Φωνών», που αφορούσαν αντίστοιχα την ένταξη και τη συνύπαρξη· την υγεία, την εργασία και το περιβάλλον· και την επικοινωνία. Η δεύτερη έννοια από την άλλη πλευρά αναπτύσσονταν με σκοπό την παροχή μεθοδολογιών —στους τομείς της βιωσιμότητας της γλωσσικής πολυμορφίας, της κριτικής σκέψης μέσω της σύγχρονης τέχνης, της ενεργού συμμετοχής των πολιτών, της σχέσης μεταξύ πολιτισμού και τεχνολογίας και της ανάπτυξης αλληλεπιδραστικών καταστάσεων σε πολιτιστικούς χώρους—, σκοπός των οποίων ήταν να βοηθήσουν όλα τα επιμέρους έργα που θα υλοποιηθούν ώστε να επιτύχουν τους δικούς τους στόχους (San Sebastian 2016, 2011).

Σε σχέση με τον τομέα της αγροδιατροφής η πόλη υλοποίησε μια σειρά από δράσεις οι οποίες σχετίζονταν με την γαστρονομία, την υγιεινή και σωστή διατροφή, τι επισιτιστική αυτάρκεια αλλά και την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση για ζητήματα που αφορούν την αγρο-διατροφική αλυσίδα. (San Sebastian 2016, 2011).

Το πρόγραμμα «AUZOlab» αποτέλεσε μια σειρά εργαστηρίων για τους κατοίκους και φορείς και επεδίωκε μέσα από συναντήσεις που έλαβαν χώρα πριν την υλοποίηση του κύριου προγράμματος της ΠΠΕ να δημιουργήσει συνέργιες που θα συμβάλουν στην ανάπτυξη της κοινωνικής καινοτομίας αναφορικά με την αντιμετώπιση προκλήσεων σε μία σειρά ζητημάτων μεταξύ άλλων και του τομέα της αγροδιατροφής. Οι σχετικές πρακτικές που πραγματοποιήθηκαν σχετίζονται με την ανάπτυξη του «slow food movement» στην περιοχή (San Sebastian 2016, 2011).

Η δράση «Between sands» αποτέλεσε ένα πολιτιστικό φεστιβάλ με σκοπό την ανάπτυξη του πολυπολιτισμικού διαλόγου. Πέρα από τις καλλιτεχνικές πτυχές περιελάμβανε και ένα γαστρονομικό φεστιβάλ, κατά το οποίο θα προβάλλονταν τα τοπικά τρόφιμα και η γαστρονομική κουλτούρα των συμμετεχόντων. Τους συμμετέχοντες αποτελούσαν κυρίως οργανισμοί και

οργανώσεις από την Αραβικό κόσμο και την Αφρική (San Sebastian 2016, 2011).

Ένα άλλο ενδιαφέρον πρόγραμμα αποτέλεσε και το «Lighthouse of life», το οποίο είχε σαν στόχο την ενημέρωση και ενδυνάμωση των συμμετεχόντων σε σχέση με την ιδιότητα του πολίτη. Τα θέματα που πραγματευόταν η εν λόγω δράση μεταξύ άλλων αφορούσαν την συμμετοχή στα κοινά, την ισότητα με βάση το φύλο, την αλληλεγγύη, την ενσωμάτωση στην κοινωνία αλλά και την γαστρονομία ως αναπόσπαστο κομμάτι της κουλτούρας αλλά και ως ένα δυναμικό τομέα της σε σχέση με την οικονομική δραστηριότητα. Ανάμεσα στις δράσεις που πραγματοποιήθηκαν προσπάθησαν να εντοπίσουν πως θα μπορούσε να δημιουργηθούν διασυνδέσεις μεταξύ του τομέα της γαστρονομίας και διατροφής με τα υπόλοιπα ζητήματα που αποτελούσαν την θεματική του προγράμματος (San Sebastian 2016, 2011).

Το πρόγραμμα «Enjoy your meal» αποτέλεσε μια δράση ενημέρωσης του κοινού με σκοπό να γνωρίσουν τον πρωτογενή τομέα της περιοχής και τα τοπικά προϊόντα. Η δράση περιελάμβανε γαστρονομικούς περιπάτους και εργαστήρια σε επισκέψιμα αγροκτήματα της περιοχής. Σε παρόμοια λογική, αναφορικά με την ενημέρωση του κοινού και των κατοίκων ήταν και η δράση «everything at €1», η οποία στόχευε μέσα από εργαστήρια να ενημερώσει τους συμμετέχοντες για την σημασία της υγιεινής διατροφής καθώς και της επισιτιστικής επάρκειας (San Sebastian 2016, 2011).

Δύο ακόμα φεστιβάλ για τα τρόφιμα πραγματοποιήθηκαν. Το «kebab pil pil-style», το οποίο μέσα από εκθέσεις και διαγωνισμούς γαστρονομίας είχε σαν στόχο την προώθηση της ποικιλομορφίας και την ανάδειξη των τοπικών συνταγών. Η διοργάνωση έδωσε έμφαση στο να φωτίσει γαστρονομικό πλούτο της Ευρώπης, όπως αυτός έχει διαμορφωθεί από τα διαφορετικά μεταναστευτικά ρεύματα και τις ροές των ανθρώπων. Σκοπός η ανάδειξη της γαστρονομικής κουλτούρας των διαφορετικών ομάδων καθώς και επίτευξη της συνύπαρξής τους (San Sebastian 2016, 2011).

Η δράση «The European Banquet» είχε σαν στόχο να δημιουργήσει συνέργιες μεταξύ της τέχνης και του τομέα της αγροδιατροφής με στόχο να αναδειχθεί η πολιτιστική αξία των τροφίμων και του φαγητού. Στο πλαίσιο της εν λόγω δράσης διοργανώθηκε και μια αρκετά μεγάλων διαστάσεων έκθεση τροφίμων, η οποία συνέβαλε στην ανάδειξη όσων συμμετείχαν στο ευρύ κοινό, ενώ συνέβαλλε και στην περαιτέρω προβολή της περιοχής (San Sebastian 2016, 2011).

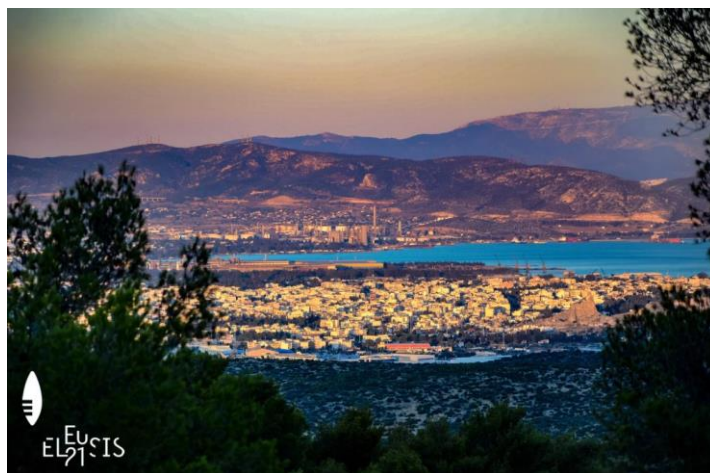
Συνοψίζοντας, η περίπτωση του Σαν Σεμπαστιάν αποτελεί ένα ενδιαφέρον παράδειγμα μελέτης και μεταφοράς καλών πρακτικών. Όντας μια πόλη με έντονη δραστηριότητα στον τομέα της αγροδιατροφής αλλά και με «γαστρονομική φήμη», κατάφερε να ενσωματώσει τα χαρακτηριστικά της αυτά στο πλαίσιο του προγράμματος της ΠΠΕ και να ενισχύσει την ταυτότητα της και να απευθυνόμενη σε ένα ευρύτερο κοινό.

Συζήτηση: Προοπτικές για την ΠΠΕ Ελευσίνα 2021

Το όραμα της ΠΠΕ Ελευσίνα 2021

Η Ελευσίνα, μια μικρή πόλη της Δυτικής Αττικής, που δοκιμάζεται έντονα από την αποβιομηχάνιση και την κρίση, ανακηρύχτηκε ΠΠΕ για το 2021. Είναι φανερό ότι η ανάληψη της ΠΠΕ μπορεί να γίνει η αφορμή για τη δημιουργία ενός βιώσιμου οικοσυστήματος για την στήριξη μικρών δημιουργικών και καινοτόμων τοπικών πρωτοβουλιών, οι οποίες μπορούν να δημιουργήσουν μια σειρά ευκαιρίες για την τόνωση της ανάπτυξης και της απασχόλησης στην ευρύτερη περιοχή. Αξίζει λοιπόν να εξεταστεί πως μπορεί να αξιοποιηθεί με τον καλύτερο τρόπο η κρίσιμη ευκαιρία της Ελευσίνας για την «μετάβαση στην EUphoria», πέρα των περιορισμών που θέτει η οικονομική κρίση στη χώρα αλλά και η στερεοτυπική εικόνα της πόλης ως μετα-βιομηχανικής υποβαθμισμένης περιοχής.

Εικόνα 4: Άποψη της Ελευσίνας

Πηγή: Eleusis 2021, 2016

Το πρόγραμμα Ελευσίς ΠΠΕ 2021 αναπτύσσεται γύρω από βασικό μήνυμα «Μετάβαση στην Ευφορία (Transition to Euphoria). Η πρόταση υποψηφιότητας της πόλης, έχει γενικό στόχο τη λεγόμενη «μετάβαση στην EUphoria» και τη σύνδεση των προκλήσεων της Ελευσίνας με τις ευρύτερες ευρωπαϊκές προκλήσεις αναφορικά με τα ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον, τον αστικό χώρο και το ανθρώπινο δυναμικό. Ειδικότερα το

πρόγραμμα της ΠΠΕ 2021 αναπτύσσεται γύρω από την σχέση των κατοίκων με το περιβάλλον και τη φύση (EUnvironment), τη μορφή και τις προκλήσεις της σύγχρονης πόλης (EUrbanization) και την ανάγκη των κατοίκων για επιβίωση, δημιουργικότητα και αναγνώριση (The EU Working Classes) (Eleusis 2021, 2016). Συνοπτικά, η πρόταση υποψηφιότητας περιλαμβάνει τέσσερα σημαντικά θέματα: την ένταξη της καινοτομίας στην πολιτιστική και καλλιτεχνική παραγωγή, την ανάπτυξη μιας συμμετοχικής διαδικασίας, τη διάσταση της ψυχαγωγίας και του πολιτισμού και την οικονομική επίδραση των προτεινόμενων πολιτιστικών δράσεων.

Η πρόταση ευρίσκεται σε αρμονία με το Επιχειρησιακό Σχέδιο που έχει καταρτίσει ο Δήμος για την περίοδο (2012-14). Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος του Δήμου εντοπίζονται στην ανάπτυξη του τομέα του πολιτισμού και στην εναρμόνιση της αναπτυξιακής διαδικασίας με στόχους βιωσιμότητας και δράσεις αλληλεγγύης. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω μίας σταθερής, όπως αναφέρεται, διαδικασίας χρηματοδότησης και σχεδιασμού για την αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων και την επέκταση της κλίμακας επίδρασης τους στο τοπικό επίπεδο με την ενίσχυση της παροχής υπηρεσιών και της δικτύωσης διαφορετικών φορέων (Δήμος Ελευσίνας 2011; 2012-2014).

Το Πρόγραμμα «Δήμητρα – Μητέρα Γη» στον Άξονα «EUnvironment» της πρότασης της ΠΠΕ Ελευσίνα 2021 έχει στόχο την ανάδειξη ζητημάτων που σχετίζονται με τα τρόφιμα και το περιβάλλον και το διαπολιτισμικό διάλογο με εκδηλώσεις καλλιτεχνικού χαρακτήρα σε συνδυασμό με την επιμόρφωση, την ευαισθητοποίηση και την κατάρτιση. Ειδικότερα θα περιλαμβάνει τις δράσεις «AgriCulture», «Usual Bread», «Eleusis Food Map» και «Το ταξίδι του Σπόρου Ευφορίδη από την Ελευσίνα στην Ευρώπη» (Eleusis 2021, 2016).

Η δράση «AgriCulture» έχει σαν βασική θεματική την κατανόηση της αγροτροφικής αλυσίδας και το διαπολιτισμικό διάλογο με προγράμματα καλλιτεχνικού χαρακτήρα σε συνδυασμό με την επιμόρφωση, την ευαισθητοποίηση και την κατάρτιση. Στο πλαίσιο υλοποίησης προβλέπεται να πραγματοποιηθούν α) interships με καλλιτέχνες από τις παραστατικές τέχνες,

τις εικαστικές τέχνες και το design σε αγροτικές και κτηνοτροφικές μονάδες των Μεγάρων και της Μάνδρας, β) συνέργιες και κοινή επιμόρφωση με αγρότες για νέες ευκαιρίες απασχόλησης και τέλος, η διοργάνωση του European Rural Forum. Εταίροι του προγράμματος θα είναι καλλιτέχνες και φορείς από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Ενδεικτικά αναφέρονται οι Henk Keizer (NL), Peergroup (NL), Deirdre O'Mahony (AU), KatART-e (GR), Eduardo Kac (US), Κωνσταντία Μάνθου (GR), Φιόνα Οικονομίδου (GR) αγροκτήματα στην Μάνδρα και τα Μέγαρα (GR) και Baia Mare 2021 (RO). Η τοποθεσία που θα πραγματοποιηθεί η δράση είναι αγροκτήματα στη Μάνδρα και τα Μέγαρα καθώς και κενοί χώροι στην Ελευσίνα. Στόχο αποτελεί η εμπλοκή των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής της Ελευσίνας και η προσπάθεια επανασύνδεση της πόλης με τον υπαίθρο χώρο με τον οποίο γειτνιάζει. (Eleusis 2021, 2016)

Μία ακόμα ενδιαφέρουσα δράση αποτελεί και το πρόγραμμα «Usual Bread», το οποίο στοχεύει στην δημιουργία μίας ευρωπαϊκής πλατφόρμας για το ψωμί, που ενώνει καλλιτέχνες, αρτοποιούς και πολίτες . Ενώ θα ακολουθήσει και έκθεση για τα έθιμα, τις παραδόσεις και τις ιστορίες του ψωμιού σε διαφορετικά σημεία της Ευρώπης. Οι εταίροι του προγράμματος είναι από την Ελλάδα (Κωνσταντία Μάνθου (GR), Μαρία Παπαδημητρίου (GR), Συντεχνία Αρτοποιών Αττικής και Περιχώρων (GR) και την Ρουμανία (Baia Mare 2021 (RO)) και η τοποθεσία θα είναι στην περιοχή Ποντιακά της Ελευσίνας. Οι εκδηλώσεις θα είναι κυρίως πολιτιστικού χαρακτήρα και θα αφορά την πολιτιστική διάσταση που αφορά το συγκριμένο είδος διατροφής (Eleusis 2021, 2016).

Στην ίδια λογική θα κινηθεί και το πρόγραμμα «Eleusis Food Map», το οποίο θα περιλαμβάνει εργαστήρια ανάμεσα στις διαφορετικές κοινότητες που ζουν στο Θριάσιο Πεδίο καθώς και στην ανάδειξη της ποικιλομορφίας των ευρωπαϊκών πολιτισμών, μέσω του φαγητού και των τοπικών κουζινών. Με την ολοκλήρωση του προγράμματος στόχος είναι η δημιουργία προφορικής ιστορίας (Eleusis Food Map), η οποία και θα δημοσιευτεί για να είναι προσβάσιμη από το ευρύ κοινό. Ωστόσο, ένα καινοτόμο χαρακτηριστικό της

εν λόγω δράσης είναι πως θα συμπεριλαμβάνει και προγράμματα κατάρτισης (Option Food Lab) για ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (άνεργοι , πρόσφυγες κ.α.) σε ειδικότητες εστίασης όπως υπηρεσίες catering, βοηθός κουζίνας, μάγειρας κτλ. Οι εταίροι θα είναι οι Option Food Lab (GR), Baia Mare 2021 (RO), τοπικοί σύλλογοι από την Ελευσίνα, τον Ασπρόπυργο, τη Μάνδρα, τα Μέγαρα και τη Φυλή καθώς και οι κάτοικοι των περιοχών αυτών. Η υλοποίηση των δράσεων θα πραγματοποιηθεί σε δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους στην Ελευσίνα, τον Ασπρόπυργο, τη Μάνδρα, Μέγαρα και τη Φυλή. (Eleusis 2021, 2016). Η εν λόγω δράση παρότι δίνει μεγάλος βάρος σε πολιτιστικές δραστηριότητες, ωστόσο περιλαμβάνει και το πρόγραμμα κατάρτισης, το οποίο δυνητικά θα μπορούσε, εάν σχεδιαστεί με ένα ολοκληρωμένο πλάνο, να συμβάλει στην επανένταξη στην αγορά εργασίας ευπαθών ομάδων του πληθυσμού της ευρύτερης περιοχής της Δυτικής Αττικής.

Ένα ακόμα πρόγραμμα το οποίο προβλέπεται στην πρόταση της ΠΠΕ είναι το «Το ταξίδι του Σπόρου Ευφορίδη από την Ελευσίνα στην Ευρώπη». Ομάδα στόχου οι μαθητές των Δημοτικών Σχολείων της Ελευσίνας, η οποίοι επιλέγουν ένα χαρακτηριστικό σπόρο της περιοχής και γράφουν την ιστορία του. Μέσω ενός δικτύου συνεργασίας που θα δημιουργηθεί με το European Botanical Gardens Consortium, σε κάθε περιοχή ή χώρα η ιστορία, θα αλλάζει μορφή, καθώς οι μαθητές καλούνται να φτιάξουν την ιστορία του με βάση ένα χαρακτηριστικό σπόρο της δικής τους περιοχής. Στο τελικό στάδιο οι διαφορετικές εκδοχές της ιστορίας συγκεντρώνονται σε μία ιστοσελίδα, δημιουργώντας ένα πανόραμα της βιοποικιλότητας της Ευρώπης και συνδέοντας μαθητές Δημοτικού από όλα τα σημεία της Ευρώπης. Οι εταίροι υλοποίησης θα είναι καλλιτέχνες και φορείς από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Στην πρόταση ενδεικτικά αναφέρονται οι Κάτια Παπασπιλιοπούλου (GR), European Botanical Gardens Consortium (EU) και Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής (GR). Η τοποθεσία θα είναι σχολεία στην Ελευσίνα, την Αττική, την Ελλάδα και σε άλλες Ευρωπαϊκές Χώρες (Eleusis, ECOC 2021, 2016).

Συνοψίζοντας, μελετώντας κανείς την πρόταση της ΠΠΕ Ελευσίνα θα μπορούσε να υποστηρίξει πως το μέρος το οποίο αφορά δράσεις σχετικές με τον τομέα της αγροδιατροφής είναι αρκετά ενδιαφέρον. Ωστόσο, έχοντας υπόψη το σύνολο της πρότασης και την έμφαση που δίνεται στις δημιουργικές βιομηχανίες και τους επαγγελματίες των «δημιουργικών επαγγελμάτων», μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτό πως δεν επιταχύνεται σε μεγάλο βαθμό ενσωμάτωση σε αντίστοιχες δράσεις και όσων εργάζονται σε τομείς και επιχειρήσεις που σχετίζονται με την αγροδιατροφή. Παράλληλα στο κομμάτι των υποδομών (π.χ. επανάχρηση βιομηχανικών κτιρίων) θα μπορούσαν να γίνουν περαιτέρω δράσεις στις οποίες να συμπεριλαμβάνεται και ο τομέας της αγροδιατροφής, καθώς όχι μόνο θα ήταν όφελος για την πόλη αλλά και ένα στοιχείο που θα λειτουργούσε θετικά για την ανάπτυξη σχετικών δραστηριοτήτων.

Τέλος, σε σχέση με τον επαναπροσδιορισμό της ταυτότητας της πόλης, η οποία θα συμβάλει στο να γυρίσει σελίδα και να χαράξει ένα άλλο αναπτυξιακό πλάνο θα μπορούσαν στην πρόταση της ΠΠΕ να συμπεριληφθούν και πρωτοβουλίες που σχετίζονται με την συγκρότηση μίας νέας εικόνας η οποία θα συμπεριλαμβάνει την αγροδιατροφή, προσφέροντας έτσι την δυνατότητα δημιουργίας νέων προοπτικών μέσω της γαστρονομίας, ή και του τουρισμού, δεδομένου πως η πόλη βρίσκεται σε μεγάλη εγγύτητα με την αγροτική ενδοχώρα της Δυτικής Αττικής και της Βοιωτίας.

Ο θεσμός της ΠΠΕ ως ευκαιρία για δράσεις στον τομέα της αγροδιατροφής

Ο θεσμός της ΠΠΕ θεωρείται ως ένα από τα πιο πετυχημένα πολιτιστικά προγράμματα της ΕΕ, ενώ θα μπορούσε να θεωρηθεί και μια εξαιρετική περίπτωση για να μελετηθούν οι καλές πρακτικές δημιουργικών πρωτοβουλιών του τομέα της αγροδιατροφής στον αστικό χώρο. Μπορεί έτσι να μελετηθεί σε αυτό το πλαίσιο πως η διοργάνωση των «μεγάλων πολιτιστικών γεγονότων» μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο όχι μόνο σε πολιτιστικό αλλά και κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο. Τα οφέλη που θα μπορούσαν να προκύψουν, λαμβάνοντας υπόψη τη συζήτηση για την επίδραση των ΠΠΕ, συνδέονται με την δημιουργία θέσεων εργασίας και εισοδήματος, τη συμμετοχή των κατοίκων σε πολιτιστικές δράσεις, την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (Palmer, 2004).

Οι τρεις συνολικά περιπτώσεις που αναφέρθηκαν - αυτή της Τούρκου στη Φιλανδία, του Σαν Σεμπασιάν στην Ισπανία και η Ελευσίνα στην Ελλάδα - παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον. Στην περίπτωση της Τούρκου αναφερόμαστε σε μία πόλη που η καινοτομία και η δημιουργικότητα έχει παίξει σημαντικό ρόλο, ενώ και ο τομέας της αγροδιατροφής αποτέλεσε βασική προτεραιότητα κατά την υλοποίηση της πρότασης. Η συνέργειες που προέκυψαν έδωσαν τα εχέγγυα για την επιτυχία των δράσεων, ενώ και η ίδια η πόλη κατάφερε να επαναπροσδιορίσει την ταυτότητα της συμπεριλαμβάνοντας και την αγροδιατροφή στην νέα της εικόνα (Turku ECOC 201, 2005).

Σε αντίθεση, στην περίπτωση του Σαν Σεμπασιάν, το οποίο αποτελεί γαστρονομική «Μέκκα» της Ισπανίας, ο τομέας της αγροδιατροφής αποτελεί σημαντικό συστατικό για την τοπική ανάπτυξη στην περιοχή. Το πρόγραμμα της πόλης Σαν Σεμπασιάν αντικατοπτρίζει τις τοπικές ανησυχίες και το τοπικό πλαίσιο ιδιαίτερα στις δράσεις που πραγματοποιήθηκαν σε σχέση με τον τομέα της αγροδιατροφής. Δεδομένου ότι η προϋπάρχουσα πολιτιστική προσφορά της πόλης ήταν ήδη πολύ σημαντική, με μεγάλο αριθμό διεθνών

επισκεπτών και μεγάλα πανευρωπαϊκά καλλιτεχνικά φεστιβάλ, η ΠΠΕ ως θεσμός λειτούργησε ως καλή αφορμή για την καλλιέργεια ισχυρότερων σχέσεων με νέους ευρωπαϊκούς πολιτιστικούς φορείς —ιδίως για τους μικρότερους πολιτιστικούς οργανισμούς—, αλλά κυρίως για την εστιασμένη παροχή ενός νέου είδους ευαίσθητου περιεχομένου σχετικού με την πολύπλοκη ταυτότητα της πόλης και την κοινωνική και ατομική ευημερία των κατοίκων της, στοιχεία τα οποία επίσης έχουν σαφή ευρωπαϊκή διάσταση. Ο τομέας της αγροδιατροφής, ο οποίος και αποτελεί σημαντικό της ταυτότητας της πόλης συμπεριλήφθηκε με επιτυχία στις δράσεις αυτές (San Sebastian ECOC 2015, 2011).

Η περίπτωση της Ελευσίνας από την άλλη πλευρά αφορά μια πόλη, η οποία αν και στη μακραίωνη ιστορία της ήταν συνδεδεμένη με την γεωργία σήμερα έχει πλέον απολέσει αυτό τον χαρακτήρα της. Στις μέρες μας η πόλη βρίσκεται αντιμέτωπη με σειρά περιβαλλοντολογικών προβλημάτων, αποτέλεσμα της ανεξέλεγκτης εκβιομηχάνισης της περιοχής αλλά και κοινωνικοοικονομικών προκλήσεων, όπως τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, συνέπεια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης που έπληξε τη χώρα. Ωστόσο, έχοντας υπόψη το σύνολο των δράσεων της πρότασης της ΠΠΕ και την έμφαση που δίνεται στη «δημιουργικότητα» και τους απασχολούμενους των «δημιουργικών επαγγελμάτων», μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτό πως δεν επιταχύνεται σε μεγάλο βαθμό ενσωμάτωση σε αντίστοιχες δράσεις και όσων εργάζονται σε τομείς και επιχειρήσεις που σχετίζονται με την αγροδιατροφή. Παράλληλα στο κομμάτι των υποδομών θα μπορούσαν να γίνουν περαιτέρω δράσεις στις οποίες να συμπεριλαμβάνεται και ο τομέας της αγροδιατροφής, καθώς όχι μόνο θα ήταν όφελος για την πόλη αλλά και ένα σημαντικό στοιχείο που ίσως θα βοηθούσε στην ανάπτυξη θέσεων εργασίας που θα τόνωναν την απασχόληση στην περιοχή (Eleusis 2021, 2016).

Συνοψίζοντας, τα παραπάνω καταδεικνύουν με τον καλύτερο τρόπο πως η αγροδιατροφή ως πεδίο δραστηριότητας μπορεί να συμβάλει θετικά στην δημιουργία προοπτικών ανάπτυξης της υποψήφιας πόλης, μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας και την προβολή των τοπικών στοιχείων και την

ανασύσταση μια «νέας» ταυτότητας. Παράλληλα θα δημιουργηθούν συνέργειες στους διαφορετικούς κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, ενώ το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που θα προβληθεί θα μπορούσε να δώσει προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης στον τομέα του τουρισμού. Χωρίς φυσικά να παραβλέπει κανείς τα οφέλη που θα υπάρξουν στην ποιότητα ζωής των κατοίκων καθώς και στην δυνατότητα ενσωμάτωσης των ευπαθών κοινωνικών ομάδων της περιοχής (UNIDO 2017, Palmer, 2004).

Τέλος, δεν θα πρέπει να ξεχνά κανείς ωστόσο πως αν η αγροδιατροφή δεν αποτελέσει στοιχείο του σχεδιασμού για την πόλη, σε σταθερές βάσεις, δεν θα είναι δυνατό να δημιουργηθούν οι συνθήκες εκείνες που θα επιτρέψουν να πραγματοποιηθεί το μέγιστο ωφέλιμο αποτέλεσμα από την σύζευξη των δημιουργικών δραστηριοτήτων και του τομέα της αγροδιατροφής (UNIDO, 2017, APA, 2007).

Επίλογος

Είναι γεγονός πως η συζήτηση για τα «δημιουργικά» εγχειρήματα στον τομέα της αγροδιατροφής και τη συμβολή τους στην τοπική ανάπτυξη αποκτά ολοένα και περισσότερο ενδιαφέρον. Όπως αποκαλύπτουν τα σχετικά παραδείγματα από τη διεθνή και ευρωπαϊκή εμπειρία, οι πρωτοβουλίες αυτές επαναπροσδιορίζουν τη σχέση των καταναλωτών με τα τρόφιμα, ενώ αναδεικνύεται και το θετικό τους πρόσημο στην τοπική ανάπτυξη με οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές προεκτάσεις. Ωστόσο, οι δραστηριότητες και πρωτοβουλίες στον τομέα της αγροδιατροφής χαρακτηρίζονται από έντονες διαφοροποιήσεις. Όροι όπως «εναλλακτικά», «εξειδικευμένα», «ποιοτικά» και «τοπικά» τρόφιμα συναντώνται συχνά στην βιβλιογραφία. Συνήθως οι προσδιορισμοί αυτοί χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν μια ευρεία γκάμα δικτύων παραγωγής και προμήθειας τροφίμων, τα οποία μπορεί να είναι οργανικά, fair-trade, παραδοσιακά ή/και χειροποίητα, αλλά και από συγκριμένες εθνικές κουζίνες.

Στο ίδιο πλαίσιο ως ευκαιρία για τις πόλεις λειτουργεί και ο θεσμός της ΠΠΕ, ο οποίος έχει εξελιχθεί σημαντικά από την σύλληψη του το 1985 ως Ευρωπαϊκή Πόλη Πολιτισμού, αποτελώντας σήμερα μια από τις πιο γνωστές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πράγματι, ο θεσμός προσφέρει στις πόλεις την ευκαιρία να ενισχύσουν τις τοπικές προσπάθειες αστικής αναζωογόνησης και να βελτιώσουν την εικόνα τους τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο διάλογος και η συμμετοχή του κοινού – ιδιαίτερα των κατοίκων της πόλης - θεωρούνται βασικά συστατικά. Αξίζει να εξεταστεί λοιπόν πως θα μπορούσε η ένταξη των πρωτοβουλιών του αγρο-τροφικού τομέα να συμβάλει ως προς αυτή την κατεύθυνση.

Σε αυτό το σημείο, μπορεί λοιπόν κανείς να συμπεράνει πως η μελέτη των «δημιουργικών» πρωτοβουλιών στο πλαίσιο του θεσμού της ΠΠΕ φωτίζει ενδιαφέροντα στοιχεία όχι μόνο για το ποιες σχετικές δράσεις μπορούν να υλοποιηθούν, αλλά και πως μπορούν να συμβάλουν στην μελλοντική

ανάπτυξη των πόλεων δημιουργώντας προοπτικές με θετικό πρόσημο και βάζοντας τις βάσεις για ένα νέο αναπτυξιακό σχέδιο.

Οι τρεις περιπτώσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στην περίπτωση της Τούρκου αναφερόμαστε σε μία πόλη που η καινοτομία και η δημιουργικότητα έχει παίξει σημαντικό ρόλο, ενώ και ο τομέας της αγροδιατροφής παρότι δεν παραβλεπόταν δεν αποτέλεσε βασική προτεραιότητα. Σε αντίθεση, στην περίπτωση του Σαν Σεμπαστιάν, το οποίο αποτελεί γαστρονομική «Μέκκα» της Ισπανίας, ο τομέας της αγροδιατροφής αποτελεί σημαντικό συστατικό για την τοπική ανάπτυξη στην περιοχή. Ενώ τέλος, η Ελευσίνα, αν και στη μακρά της ιστορία ήταν συνδεδεμένη με την γεωργία και έχει πλέον απολέσει τον χαρακτήρα της αυτό. Στις μέρες μας η πόλη βρίσκεται αντιμέτωπη με σειρά περιβαλλοντολογικών προβλημάτων, αποτέλεσμα της ανεξέλεγκτης εκβιομηχάνισης της περιοχής αλλά και κοινωνικοοικονομικών προκλήσεων, όπως τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, συνέπεια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης που έπληξε τη χώρα.

Τέλος, τα παραδείγματα των δημιουργικών πρωτοβουλιών τον τομέα της αγροδιατροφής στο πλαίσιο των επιλεγμένων ΠΠΕ θα μπορέσουν να συμβάλλουν στο να κατανοήσουμε μερικώς τα ζητήματα εκείνα τα οποία προσπαθούν οι πόλεις να προωθήσουν και να αναδείξουν. Ενώ, μέσα από μια πιο συστηματική καταγραφή τους δίνεται και η δυνατότητα να εντοπιστούν οι δράσεις που έχουν υλοποιηθεί επιτυχώς από τις παρελθούσες ΠΠΕ, να μπορέσουν να υιοθετηθούν από τις πόλεις που μελλοντικά θα φιλοξενήσουν το θεσμό ως καλές πρακτικές.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Aarhus 2017 (2012). Aarhus 2017's final application for the title of Capital of Culture 2017, διαθέσιμο στο:
https://issuu.com/aarhus2017/docs/aarhus_2017_uk_final.
- Andre, I., Abreu, A. & Carmo, A. (2013). "Social Innovation through the Arts in Rural Areas. The Case of Montemor-o-Novo". Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., & Hamdouch, A. (eds) (2013). The International Handbook on Social Innovation. Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research, Cheltenham: Edward Elgar, pp. 242-255.
- Αυδικός, Β. (2014). Οι Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα. Αθήνα, Επίκεντρο.
- Αυδικός, Β. & Καλογερέσης, Θ. (επιμ.) (2016). Κείμενα για τη Δημιουργική Οικονομία. Αγορές, Εργασία, Πολιτικές, Αθήνα: Επίκεντρο.
- Balsas, C. (2004). "City Centre Regeneration in the Context of the 2001 European Capital of Culture in Porto, Portugal". Local Economy, 19(4), pp. 396-410.
- Bolland, Ph. (2010). "Capital of Culture—you must be having a laugh!" Challenging the Official Rhetoric of Liverpool as the 2008 European Cultural Capital". Social and Cultural Geography, 11(7), pp. 627-645.
- Commission of the European Communities, (25 June 2009). COM(2009) 295 Final: Report from the Commission to the European Parliament and the Council Sixth Progress Report on Economic and Social Cohesion {SEC(2009) 828 Final}, στο Europa, διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/interim6/com_2009_295_en.pdf>, [ημερομηνία πρόσβασης 10/02/2017].
- Deffner, A. & Lambrianidis (2005). "Planning culture and Time in a Mega-event: Thessaloniki as the European City of Culture in 1997". International Planning Studies, 10(3-4), pp. 241-264.

Delladetsima, P.M. (2003). "The Olympic Village: a Redevelopment Marathon in Greater Athens". Moulaert, F., Rodriguez, A. & Swyngedouw, E. (2003) The Globalized City: Economic Restructuring and Social Polarization in European Cities, Oxford: Oxford University Press, pp. 65-90.

Delladetsima, P.M.. Loukakis J. (2016). "Potential and obstacles to creative planning in a crisis context: The case of the city of city: Patras in W. Greece". in Hamdouch A., et all, (eds), Creative approaches to planning and development in small & medium sized Towns, London: Ashgate.

Δήμος Ελευσίνας (2011). Ελευσίνα - Πρωτεύουσα Πόλη της Αλληλεγγύης, του Πολιτισμού, της Ανάπτυξης: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2012-2014, στο Δήμος Ελευσίνας, διαθέσιμο στο <http://www.eleusina.gr/Files/EPIXEIRHSIAKO_PROGRAMMA_2012-2014.pdf>, [ημερομηνία πρόσβασης, 12/02/2017].

Eleusis 2021 (2016). "Μετάβαση στην Euphoria: Ελευσίνα 2021 - Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης - Υποψήφια Πόλη, Τελικός Φάκελος Υποψηφιότητας", στο Eleusis 2021, διαθέσιμο στο: https://eleusis2021.eu/wp-content/uploads/2016/11/ELEUSIS21_BID_BOOK_2016_GR_outline.pdf, [ημερομηνία πρόσβασης: 18/12/2016].

Europa (12/02/2010). European Year of Creativity and Innovation 2009: About the Year, στο Europa, διαθέσιμο στο <http://create2009.europa.eu/about_the_year.html>, [ημερομηνία πρόσβασης: 09/02/2017].

Florida, R. (2002). The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life, New York: Perseus Book Group.

Florida, R. (2005). Cities and the Creative Class, London and New York: Routledge.

- Gabe, T., Florida, R. & Mellander, Ch. (2013). "The Creative Class and the Crisis". *Cambridge Journal of Regions Economy and Society*, 6 (1), pp. 37-53.
- Gabriel, L. & Andre, I. (2016). "International Art Festivals in Lisbon: The Lusophone Network". *The International Journal of Social, Political, and Community Agendas in the Arts*, 11(1).
- Healey, P. (1997). *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*, London: McMillan.
- Landry, C. (2000). *The Creative City: a Toolkit for Urban Innovators*, London: Earthscan Publications.
- Lazzeretti L., (2013). *Creative industries and innovation in Europe*, London: Routledge, pp. 1-20.
- Lee, N. & Rodríguez-Pose, A. (2014). "Innovation in Creative Cities: Evidence from British Small Firms". *Industry and Innovation*, 21(6).
- Liu, Yi-De (2012). "Cultural Events and Cultural Tourism Development: Lessons from the European Capitals of Europe". *European Planning Studies*, pp. 498-514.
- Liu, Yi-De (2008). "The Impacts of Cultural Events on Networking: Liverpool's Cultural Sector in the aftermath of 2008". *Impact Assessment and Project Appraisal*, pp. 1-10.
- Martinez, J.G. (2007). "Selling Avant-garde: How Antwerp Became a Fashion Capital (1990–2002)", *Urban Studies*, 44: 12, pp. 2449- 2464.
- Mooney, G. (2004). "Cultural Policy as Urban Transformation? Critical Reflections on Glasgow, European City of Culture 1990", *Local Economy*, 19: 3, pp. 27-340.
- Moulaert, F. (2000). *Globalization and Integrated Area Development in European Cities*, Oxford: Oxford University Press.

- Moulaert, F., Demuyne, H. and Nussbaumer, J. (2004). "Urban renaissance: from physical beautification to social empowerment. Lessons from Bruges—Cultural Capital of Europe 2003". *City* 8(2), pp. 229–235.
- Moulaert, F., Martinelli, F., Swyngedouw, E. & Gonzalez, F. (2005). "Towards Alternative Model(s) of Local Innovation". *Urban Studies*, 42(11), pp. 1969-1990.
- Moulaert, F. & Ailenei, O. (2005). "Social Economy, Third Sector and Solidarity Relations: a Conceptual Synthesis from History to Present". *Urban Studies*, 42 (11), pp. 2037-2053.
- Moulaert, F. MacCallum, D. & Hillier, J. (2013). "Social Innovation: intuition, precept, concept, theory and practice", Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., & Hamdouch, A. (eds) (2013). *The International Handbook on Social Innovation. Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research*, Cheltenham: Edward Elgar, pp. 13-24.
- Richards, G. (2000). "The European Cultural Capital Event: Strategic Weapon in the Cultural Arms Race?". *Cultural Policy*, 6(2), pp. 159–181.
- Richards, G. & Wilson, J. (2004). "The Impact of Cultural Events on City Image: Rotterdam Cultural Capital of Europe 2001". *Urban Studies*, 41(10), pp. 1931-1951.
- San Sebastian 2016 (2011). San Sebastian 2016 proposed application for the title of European Capital of Culture: Waves of energy culture to overcome violence, διαθέσιμο στο: <https://issuu.com/dss2016/docs/application>.
- Tremblay, G. B. & Pilatti, Th. (2013). "Social Innovation through Arts and Creativity". Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., & Hamdouch, A. (eds) (2013). *The International Handbook on Social Innovation. Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research*, Cheltenham: Edward Elgar, pp. 67-79.
- UNCTAD (2006). "Culture and Development: Strategies of the ACP Group Second Meeting of the Ministers of Culture of the African, Caribbean and Pacific (ACP)", στο ACP-CULTURES.EU, διαθέσιμο

στο <http://www.acpcultures.eu/pdf/STRATEGIES_ACP_en.pdf>,
[ημερομηνία πρόσβασης: 17/04/2013].

Valleta 2018 (2013). Imagine 18: Final application of Valletta for the title of
European Capital of Culture (ECoC) 2018, διαθέσιμο στο
<http://valletta2018.org/the-bid-book-story/#sthash.qVQA3ZeT.dpuf>.

Παράρτημα

Χρονολόγιο Πολιτιστικών Πρωτευουσών της Ευρώπης, 1985 – 2033

A. Πολιτιστικές Πρωτεύουσες από το 1985 έως το 2018:

- 1985: Αθήνα (Ελλάδα)
- 1986: Φλωρεντία (Ιταλία)
- 1987: Άμστερνταμ (Ολλανδία)
- 1988: Δυτικό Βερολίνο (Γερμανία)
- 1989: Παρίσι (Γαλλία)
- 1990: Γλασκώβη (Σκωτία/Ηνωμένο Βασίλειο)
- 1991: Δουβλίνο (Ιρλανδία)
- 1992: Μαδρίτη (Ισπανία)
- 1993: Αμβέρσα (Βέλγιο)
- 1994: Λισαβόνα (Πορτογαλία)
- 1995: Λουξεμβούργο (Λουξεμβούργο)
- 1996: Κοπεγχάγη (Δανία)
- 1997: Θεσσαλονίκη (Ελλάδα)
- 1998: Στοκχόλμη (Σουηδία)
- 1999: Βαϊμάρη (Γερμανία)
- 2000: Αβινιόν (Γαλλία), Μπέργκεν (Νορβηγία), Μπολόνια (Ιταλία), Βρυξέλλες (Βέλγιο), Ελσίνκι (Φινλανδία), Κρακοβία (Πολωνία), Πράγα (Τσεχική Δημοκρατία), Ρέικιαβικ: (Ισλανδία) και Σαντιάγκο Ντε Κομποστέλα (Ισπανία)
- 2001: Ρότερνταμ (Ολλανδία) και Πόρτο (Πορτογαλία)
- 2002: Μπρυζ (Βέλγιο) και Σαλαμάνκα (Ισπανία)
- 2003: Γκρατς (Αυστρία)
- 2004: Γένοβα (Ιταλία) και Λιλ (Γαλλία)
- 2005: Κορκ (Ιρλανδία)
- 2006: Πάτρα (Ελλάδα)
- 2007: Σίμπιου (Ρουμανία) και Λουξεμβούργο (Λουξεμβούργο)
- 2008: Λίβερπουλ (Ηνωμένο Βασίλειο) και Στάβανγκερ (Νορβηγία)

Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης και Αγροδιατροφή: Εντοπίζοντας τις προκλήσεις και προοπτικές για την Ελευσίνη 2021 / Αθανάσιος Λακριντής

2009: Βίλνιους (Λιθουανία) και Λιντς (Αυστρία)
2010: Έσσεν (Γερμανία), Κωνσταντινούπολη (Τουρκία) και Πετς (Ουγγαρία)
2011: Τούρκου (Φινλανδία) και Ταλίν (Εσθονία)
2012: Γκιμαράε (Πορτογαλία) και Μάριμπορ (Σλοβενία)
2013: Μασσαλία (Γαλλία) και Κόσιτσε (Σλοβακία)
2014: Ούμμεο (Σουηδία) και Ρίγα (Λετονία)
2015: Μονς (Βέλγιο) και Πίλζεν (Τσεχική Δημοκρατία)
2016: Σαν Σεμπασιάν (Ισπανία) και Βρότσλαβ (Πολωνία)
2017: Ώρχους (Δανία) και Πάφος (Κύπρος)
2018: Λεουβάρντεν (Ολλανδία) και Βαλέτα (Μάλτα)

B. Πολιτιστικές Πρωτεύουσες που έχουν ήδη οριστεί έως το 2022:

2019: Ματέρα (Ιταλία) και Πλόβντιβ (Βουλγαρίας)
2020: Ριέκα (Κροατία) και Γκόλγουεϊ (Ιρλανδία)
2021: Τιμισοάρα (Ρουμανία) και Ελευσίνα (Ελλάδα)
2022: Κάουνας (Λιθουανία) και Ες συρ Αλζέτ (Λουξεμβούργο)

Γ. Υποψήφιας χώρες για Πολιτιστικές Πρωτεύουσες έως το 2033:

2023: Ουγγαρία και Ηνωμένο Βασίλειο
2024: Εσθονία, Αυστρία και υποψήφια χώρα ή δυνάμει υποψήφια
2025: Σλοβενία και Γερμανία
2026: Σλοβακία και Φινλανδία
2027: Λετονία, Πορτογαλία και υποψήφια χώρα ή δυνάμει υποψήφια
2028: Τσεχική Δημοκρατία και Γαλλία
2029: Πολωνία και Σουηδία
2030: Κύπρος, Βέλγιο και υποψήφια χώρα ή δυνάμει υποψήφια
2031: Μάλτα και Ισπανία
2032: Βουλγαρία και Δανία
2033: Ολλανδία, Ιταλία και υποψήφια χώρα ή δυνάμει υποψήφια

Πηγή: ECOC 2021, 2018

Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης και Αγροδιατροφή: Εντοπίζοντας τις προκλήσεις και προοπτικές για την Ελευσίνα 2021 / Αθανάσιος Λακριντής

